

ADU

Nr. 32

11. August 1923

DAAMIDE TUALETTIDE SPETSIAAL-ÄRI

HAAPSALUS, KARJA T. 3. **J. SAAR** NAROOVA - JÕESUUS,
MEREKÜLA TÄNAV 32.

TALLINNAS, NARVA MAANTEE NR. 19.

ALATI SUURES VALIKUS ELEGANTSSED VIIMASTE
MOODIDE JÄRELE VALMISTATUD DAAMIDE KLEIDID,
KOSTÜÜMID, MANTLID, PLUUSID JNE.

VALMIS JA TELLIMISTE JÄRELE, TÖÖ OSAVATE MEISTRITE JÄREL-
VALVEL, KIIRE JA KORRALIK. HINNAD VÄLJASPOOL VÕISTLUST.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus «PÄEVALEHT»

Kõige suurem graafikatööstus Eestis

Kõige uuemate võima-
lustega sisseseatud

trükikoda

Kõige suuremad ja täie-
likumad rotatsioon-
masinad, kiirpressid
ja ladumasinad. Kõige
mitmekesisem trükiteh-
tede valik j. n. e. j. n. e.

Litograafia

Offsettrükk

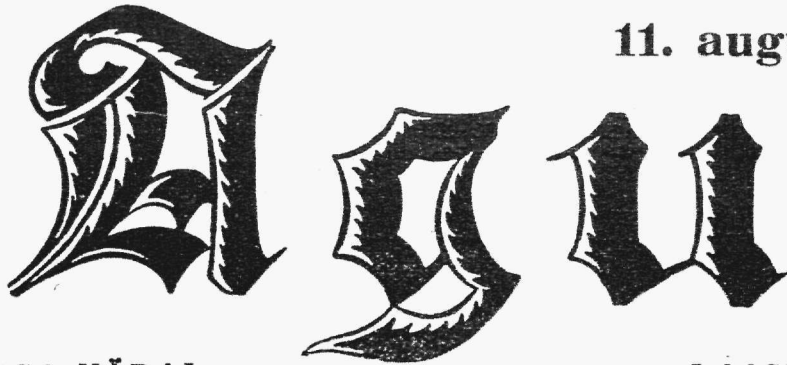
Kõige täielikum, mood-
sate abinõudega töötav

tsinkograafia

valmistab võrdlemata
hästi, kõige kiiremini ja
korralikult kõiksugu
graafilisi töid ja võib
sellega alal oma täiesti
uue sisseseade tõttu pa-
remate väljamaa selle-
kohaste ettevõtetele
-- iulgesti võistelda --

Töö kõige kiirem ja korralikum!!!
!!! Hinnad kõige mõõdukamad !!!

KIRJANDUSE,
KUNSTI JA
KULTUURI
AJAKIRI

TOIMETAJA
ED. HUBEL
VÄLJAANDJA
TALL. ESTI
KIRJ.-ÜHISUS

ILMUB IGA NÄDAL

I AASTAKÄIK

TOIMETUS JA TALITUS TALLINNAS, PIKK TÄNAV 2
TOIMETAJA KÕNETUNNID ÄRIPÄEVIL 1-2

I L U - E E T I K A .

DR. RICHARD COUDENHOVE-KALERGI.
TÖLKINUD H. K.

Mooses ja Konfuzius.

Inimkonna eetika ajaloos olid Mooses ja Konfuzius suurimad seadusandjad. Mooses valge, Konfuzius kollase inimkonna oma.

Mooses ja Konfuzius on antipoodid: Mooses põhjendas oma eetika usule, Konfuzius tunnete. Mooses eetilise seadusand tugenest müstifikatsioonile, kui ta tõendas, et ta Siinai mäel isiklikult Jumala käest seaduslaavad vastu võtnud: Konfuzius aga loobus Jumalast, dogmast ja ebausust. Suur hiinlane arendas oma eetilise süsteemi usust hoopis lahus; sellepärast võis Hiina Buddha usu juures tunnustada Konfuziuse eetikat.

Idamaa religioös eetika loeb ennast Jumalast võrsunuks, Hiina ateistliku eetika legitimeeris Li. Li tähendab harmoonia kategoorilise imperatiivi järgmiselt: fakt, tasakaal, hea maitse; lõpuks on see esteetiline instinkt: sisemine ilu-oid. Nõnda seisab Konfuziuse ja uni inimese ideaali kõrval juudi-kristliku hea inimese ideaal.

Nõndakaua kui valitses Euroopas kõikumatu usk piiblisse, oli tema eetika hästi kindlustatud. Usklik kristlane elab kõlbliselt, sellepärast, et ta armastab Jumalat, loodab taeva peale ja kardab põrgut, sellepärast et ta usub Jumalat ja piiblit, tasumist ja elu pärast surma.

Seda usku on palju hävitatud ja ühes sellega Euroopa moraali alust. Euroopa hakkab teoreetilisest eeldusest: „kõik on problemaatiline“, praktiliselt järelama: „ergo on kõik lubatud.“

Euroopa moraali kokkuvarisemine tähendab

dab hädaohtu Euroopa kultuurile. Ei ole sellepärast Euroopal tähtsamat ega tõsisemat küsimust, kui: „kuidas on võimalik päästa ja uuendada moraali?“

Idamaa juhtivad vaimud on annud sellele küsimusele kolm vastust. Esimene Kristuse kujus, teine Buddha ja kolmas Konfuziuse kujus.

Esimene vastus loodab kristlikkuse uuendamise põhjal eetika uuenumist. Ehk küll suurvaimud, nagu Tolstoi ja Strindberg, seda teed on soovitanud, viib ta umbtänavasse; kuristik piibli ja teaduse vahel on liig suur, et neid mingisuguse silla abil võiks ühendada: modern eurooplane peaks loobuma kas teadusest ehk piiblist. Ent ta loobub suuremalt jaolt viimasest.

Teine vastus otsib uut usku kokkuvarisenud vana usu asemele. Sealpoolse elu asemel on karma, taeva ja põrgu asemel uuestisünd ja nirvaana. Kristliku dogma asemel on buddhistlik dogma. Ka see tee, mida soovitanud Schopenhauer ja mida teosofia hoolsasti propageerib, on Euroopale vastuvõtmatu: aktiivset ja põhjamaist Euroopat ei suuda kunagi rahuldada sarnane lõunamaine vaatlev ilma-vaade.

Nõnda jääb viimseks pääseteeks selles eetilises kaoses Konfuziuse tee. Pärast usu hävinemist on tunded ainuke lähe moraali uuendamiseks. Et päästa eetikat, peame tema aluse vahetama: vabanedes dogma eestkostmisest, peab ta uuesti põhjenema ilu igavesel alusel.

Kant oli õhtumaa Konfuzius. Tema andis loomuliku eetika ilmutuseetika asemele, inim-

liku eetika jumaliku asemele. Iga inimese põues leidis ta uue Siimai ja tema südametun-
nistuses uued teaduslauad. Kategorilise im-
peratiivi leidmisega vabastas ta eetika müto-
loogia eestkostmisest.

Kant leidis küll kõlbluse sisu, aga mitte te-
ma allikaid; tema kõlblusseadustel puudub
ühendav side looduse
suurte seadustega. Te-
ma õpilane Friedrich
Schiller leidis kõlblus-
seaduste juured ilurii-
gis ja kinnitas eetika
estetikas. Oma elam-
ise ja töötamisega
täiendas Goethe antiik
kalokagaatia moderni
renessansi. Ilu-eetika
poolest Nietzsche jat-
kab tema tööd: tead-
likult asetab ta krist-
liku hea—halva ase-
mele jaunis—alatu.

Gentlemanide eetika.

Nietzsche nõuab:
„Nii tahan ma ini-
mest: aus endaga ja
sõbraga; vapper vaen-
lasega; suurmeelne
võidetuga; viisakas
alati.“

See Nietzsche nõud-
mine sarnaneb eetika-
le, mis juba enne teda,
usuliste ja riikliste
sanktsioonideta lääne-
maal oli arenenud:
gentlemanide eetikale.

Gentlemanide eetika
on ilu-eetika ja kui
sarnane rippumatu
usutunnistusest. Usk-
lik kristlane ja juut
võib sama hästi olla
gentleman kui ateist.

Gentlemanide ideaal
on võrsunud rüütel-
konna au-eetikast. Aadeli-
mees on gentlemani
esiisa.

Inglise kodanlus oli feodalismi poliitiline pä-
rija ja see on tema teene, et ta tunnustas ka
rüütelkonna ilu väärtusi ja neid kasutas kodan-
likeks gentlemanide ideaaliks, kõrvaldades kõik
feodaalse klassikarakterid.

Proletariaat, kes tänapäev loeb ennast ko-
danluse poliitiliseks pärijaks, peaks järgima

sedu eeskujuna ja gentlemanide ideaalid mitte loo-
buma, teda püüdma puhtamaks, inimlikumaks
ja sisimaks arendada, temalt hülgama kodan-
luse klassikarakterit. Inimese sotsiaalne seis-
ukoht ei tohi oleneda tema majanduslisest olu-
korrast. Otsustama peab inimese puhta süda-
me ja takti, mitte triiksärgi ega iraki järele.

Oleks raske eksi-
samm, loobuda gent-
lemanide ideaalidest ja te-
da mitte reformeerida.
Olgugi tal hulk
puudusi, ta on siiski
ainus irreligiöös eeti-
ka, millel läänes täht-
sus. Selle ideaali ri-
kastamisega võiks
tast võrsuda uus elu-
vorm, mille lipukand-
jaks oleks proletari-
aat.

Tuleb selgusele jõu-
da, et gentlemanide idea-
al seisab koos kahest
vastandlisest elemen-
dist: igavestest ja aja-
likust — eetilistest ja
seltskondlikust ideaal-
ist. Selle kahe ele-
mendi ärasegamine on
eetilist gentlemanide
ideaali tuntavalt kom-
promiteerinud. Me
peame ohverdama
ajaliku gentlemani, et
päästa igavest.

Kõigi aegade ja raas-
side ideaalne gent-
leman on tõeline ja aus,
tasakaalus ja tagasi-
hoidlik, vapper ja lah-
ke. Igavese gent-
lemanide ideaali suurim
nõudmine on: alati ja
igalpool, kus huvid ja
au vastamisi põrka-
vad, mõtlematult ot-
sustada au kasuks, huvi-
de vastu; pigemi-
ni toimida kaunisti kui
kavalasti. Järg-
mine nõudmine on Fair
Play: kunagi nõrge-
male ehk kaitsetule kal-
lale tungida ehk teda
piinata; kunagi tarvitada
alatu abinõusid; alati
seista nõrgema poolt
tugeva vastu, õiguse
poolt ülekohtu vastu,
tõe poolt vale vastu. Tõ-
eline gentleman tunneb
aukardust vanaduse vas-
tu, aukardust naiste vas-
tu. Tema tahab oma

Tee metsas,
tüübiline Eesti maastikvaade.

sisemist ja välimist kaunidust täiusele viia sisuliselt ja vormiliselt. Et eetiline gentlemani ideaal pole seotud ajaga ega raassiga, tõendab fakt, et kaasaegne Hiina filosoof Ku-Hung-Ming tõlgib Konfuziuse jaumi inimese ideaali Inglise väljendusse gentleman. Sellega identifitseerib ta enne kristliku Hiina ja moderni Inglismaa ideaali.

Õieti on igavese gentlemani filosoofia võrsunud stoast. Seal oli gentleman'i mõiste nii sügavalt tuntud, et ta oli iseseisev seisusest ja klassist. Tähelepanuväärne on, et Hiis-Rooma stoa mõlemad kirikuisad olid keiser ja proletaarlane: keiser Marcus Aurelius ja ori Epiktet.

Stoa nõuab, et inimene seadku ikka ja igalpool vooruse himude üle. Sama nõudmine on gentlemani ideaalil: seada au huvidest kõrgemale.

Stoiline eetika võrsub Greeka kalokagaatia ideaalist. Agathos tähendas tol ajal hingeale sama, mis Kallos kehale. Voorus oli hinge ilu, üks sellepärast juba oli ta väärtuslik.

Hinge ilu.

Kalokagaatia nõuab: terves kehas terve hing! Tugevas kehas tugev hing! Puhtas kehas puhas hing! Kaunis kehas kaunis hing! Tema nõuab kehakultuuri täiendamist hinge-kultuuri abil.

150 aasta eest teati Euroopas väga vähe kehakultuurist: hügieen oli tundmatu, gümnaastika oli tundmatu, samuti puhtuse tähtsus ja väärtus. Sellest ajast on Euroopa kehakultuur jõudsasti edenenud. Kuna Louis XIV kogu õuekond ei vajanud pesemist, on modernile gentlemanile igapäevane pesemine endastmõistetav.

Samuti kui kehalise puhtuse nõudmine ikka kaugemale tungib, ilma ühegi riiklise või usu-lise sanktsioonita, võiks ükskord ka hingelise puhtuse vajadus saada üldiseks.

20. aastasaja ilmavaade, mis alistanud 19. aastasaja materialismi, leidis uuesti jäljetult kadunud hinge. Sellest teoreetilisest eeldusest peame tegema praktilise järelduse ja hinge eest samuti hoolitsema kui keha eest.

Praeguse irreligiöosi ajajärgu eetika ülesanne on järgmine: olla hinge hügieen, gümnaastika ja kosmeetika, valvata hinge tervise, jõu ja ilu üle.

Eetika, kui hinge hügieen, eeldab, et inimese loomus on hea. See paganlik eeldus on hoopis vastand kristlikule õpetusele pärispatust. Kristlikkus nõuab meie loomuse salgamist, antiik ja modern paganlus nõuab meie hinge arendamist ja harimist. Greeka loomuliku elu nõudmine eeldab samuti kui Konfuzius, et kõik hea on inimeses loomulik, kõik halb on haig-

lane. Ka Goethe ütleb: „Mida meie nimetame kurjaks inimese loomuses, on pigemini ainult puudulik, anormaalne arenemine, moonutus ehk viga, ühe kõlblise omaduse puudus ehk ülimõõt, kui midagi tõeliselt kurja.“

Selles mõttes vaatab moodne seadus paljuid roimarid kui patoloogilisi fenomeene, kui haiged; selles mõttes kõneldakse moraali- süsanity'st, kõlblisest nõdrameelsusest. Selles mõttes vaadeldakse praegu mõndagi, mida varem trahviti kui pahet kui haigust ja ravitse-takse teda psükoanalüüsi abil. Pole kaugel see aeg, kus kõik kõlblised defektid põhjendatakse patoloogiliste kalduvustega, — nagu on nüüd juba kleptomaania, patoloogiline valetamine, patoloogiline ihnus. Siis on hingelisest tervisest arusaamine ja selle eest hoolitsemine samuti üldine kui kehalise tervise mõistmine. Siis õpetatakse moraali jutlustamise asemel.

Irreligiöosi eetika teine ülesanne on: olla hinge gümnaastika. Nii kui kehaline gümnaastika hoiab keha tugeva ja paenduva, nii peab hingeline gümnaastika hoidma hinge tugeva ja paenduva. Mõlemad gümnaastikad toevad äratundmisel, et iga orgaani ja iga funktsiooni peab harjutama, et hoida tema põnevusjõudu. Sellepärast teeb iga kõlbline tegu hinge tugevaks, tõstab tema vaprust, peenendab tema õiglusmõistet ehk suurendab tema armastusvõimist; iga tegu, olgu kõrgemeelne ehk alatu, jätab jäljed hinge: nõnda on hing tegude saavutus.

Selles seisabki askeesi tähtsus; Greeka keeles tähendab askees ingliskeelset trainingut — askees on hinge training. Nõnda kui füüsilised ülivõimised on ainult askeesi tagajärjed, samuti hingelised ülivõimised ainult askeesi läbi saavutatavad. Tema kasvatab hinge suureks tegevuses ja kannatamises. Ainult see, kes on õppinud vara vabatahtlikult keelduma oma soovidest, omab jõu tõelikuks vabaduseks, jõu ideaalseks eluks, — kuna nõrk tahe varsti hävineb.

Irreligiöosi eetika kolmas ülesanne on olla hinge kosmeetika, hoida hing kaunis ja puhas. Tarve hingelise kauniduse ja puhtuse järele peab saama sama tugevaks kui tarve kehalise puhtuse ja kauniduse järele. Inimesed peavad aru saama, et kallimeelsus on identiline sisemise iluga — alatus identiline sisemise inetusega. Et esteetika ja eetika oma sisu poolest identilised ning ainult objektide poolest erinevad; esteetika on õpetus ilust meie ümber — eetika on õpetus ilust meie sees.

Selle kosmeetika võti on: autundes poiste juures, häbitundes tüdrukute juures.

Et ta saaks moraali aluseks, peab au olema rippumatu saatusest. Uus inimau peab as-

tuma feodaalse röövliu ja kodanlise poodniku-
au asemele. Praegu valitsevad arusaamatused
aust ja häbist. Kui tugev nõrgemale kõrva-
hoobi annab, siis loetakse löödut autuks, kuna
tõeliselt aga lööja on oma au määrinud. Nii
on feodaalne traditsioon au mõiste pea peale
pööranud. Tuleviku aumõiste Archimedese
punktiks peab saama äratundmine, et keegi ter-
ves ilmas ei saa mult minu au röövida, peale
minu enda mõne alatu teo läbi; et minu au ei
olene sugugi sellest, mis minuga tehakse, vaid
sellest, mida ma ise teen.

Nõnda kui iga poiss tahab olla aumees, ta-
hab iga tüdruk olla ilus. Ilus olla on eesmärk.
Tahe kauniduseks võib saada tulevase eetika
tugevaimaks aluseks. Noorus ja tarkus on kest-
vaim kosmeetika. Ükski nägu pole nii inetu,

et ta ei oleks kaunis hingestatud ehk vaimusta-
tud ilmel. Ning ükski nägu pole nii kaunis, et
ta ei oleks inetu mingil alatul ilmel. Esimene
kaunidus, mis särab väljapoole, kasvab aasta-
tega, kuna puht-materiaalne ilu aastatega vä-
heneb; ei ole sellepärast kindlamat iluabinõu,
kui kõrged, puhtad ja jaunid mõtted, tunded ja
teod.

Kui inimesed aga aru saaksid jauni ja alatu
vastandi esteetilisest karakterist, — nad hak-
kaksid iseendast püüdma jaunisti tegutseda:
sest keegi ei taha olla inetu, igaüks tahab olla
kaunis. Nii kui igaüks pigemini ümbritseb end
ilusate esemetega kui inetutega, nii püüab iga-
üks arendada ilusaid iseloomujooni, mitte ine-
tuid. Ning kui neilt küsitakse, miks nad nõnda
teevad, vastavad nad: „sest et see kaunis on“.

K A J A K.

KARL RUMOR.

Tulid jõulud. Kadar sõitis kaheks nädalaks
Soome. Ta peatus ainult mõne tunni Helsin-
gis, reisis lähema rongiga põhja poole. Oli
sattunud vist jälle enda ürginstinktide mee-
valla kätte, põgenes seltskonda ning otsis
üksindust, seekord — virmalisvalgest põhja
ööst. Tuli Torneosse, kust Rovaniemi kaudu
Inari poole sõitis.

Tagasi jõudis kui koolitöö juba oli alanud.
Kasvandik võttis teda esimestel minutitel vae-
valt tähelepandavaks, aga õhtul — oli vaikne
ning kodune õhtu — istusid nad kahekesi saa-
lis, vestes juttu.

Arved Kadar kõneles Lapimaa pikast ööst.
See oli jätnud temasse sügava mulje ja ta oli
osav küllalt, oli küllalt kunstnik, et oma tun-
deid sõnadesse valatuna teistesegi sisendada.
Neiu laotas endale sooja salli käte ning õlgade
ümber, vajus sügavale sohva nurka, padi sülle
tõmmatud, istus peaaegu kõssis, käed vaheliti
vastu rinda, justkui sõidaks temagi külmas öös
kesk mägiseid maid ning talvelagendikke, ja
kuulas lapseliku põnevusega Kadari juttu, suu-
red silmad ümmarguseks paisunud, justkui hõõ-
guvad sõed selles imelikus rõõsas ning avaras
näos.

Korraga ütles ta:

„Teate, ma tahan ka sinna. Teie peate
mind Inarile viima. Küll oleks vist huvitav ka-
hekesi virmalisi vaadelda. Ja üldse... meie
oleme nii võõraks jäänud. Mispärast? Mulle
on jälle teid tarvis nagu mineval talvelgi. Ma
ei anna teile enam rahu“.

Algasidki uuesti rännakud kauplustesse,

harutused moest ning riietumisest, käigud liu-
väljale, autosõidud. Tihti juhtus, et nad
teatrist või kinost koju tulles headena sõpra-
dena teine teise kõrval kõndisid, neiu Kadari
käevarde kinnitunud. Ta jutustas kasvatajale
oma austajaist, neist naljakaist rumalaist pois-
test, kellest ainult üleolevalt ja ironiseerivalt
kõlbas kõnelda. Aga nende vari tänavvalgus-
tuses rändas tihti nende eel, pikk, kõõluskelev,
vahel ühteainsasse ebamõeldulisse tompu su-
lanud, ja Kadar ei saanud tundest lahti, et ne-
mad ise on naeruväärsed armastajad, kellest
isegi muigavalt kõnelemine ülearune oleks.

Ühel sarnasel rännakul päris talt kasvandi-
dik:

„Mis oleks, kui ma teile korraga armastust
avaldaksin?“

„Aga teie ei tee ju seda?“

„Aga ütleme, et ma seda siiski teeksin?“

„Noh, siis oleksin mina üks neistsamust ru-
malaist noormeestest, kellest teie nii pilkavalt
kõnelete.“

„Vastik niisugune!“ manas neiu ja liitus veel
koormavamalt käsivarde.

Õpetundidel istusid nad nüüd jälle lahus —
neiu laua taga, Kadar sohval; ja jälle silmitses
Kadar aineti oma õpilast, kes ülesandesse siive-
nenuna võrgutavalt tark ning usaldustvõitev
oli. Ta vassitud pea tuletas längunud õit mee-
le, aga tema õlad selle kummargil poosi juures
kõõnisisid kõrgemale harilikku seisu ning näisid
tolle saleda, nõtkete kogu jaoks natuke kuivad ja
kondised olevat, justkui vormidesse voolima-
tud ja poolarenenud alles.

Nii võis istuda üksnes armas olevus, kellest hoovab avatlusi, soojust.

Kadaril ei jatkunud tahet sellele mürgisele ilutsemisele, nende pikaksvenivatele õpetundidele lõppu teha. Ta ootas seni tundmatu ärevusega neiu ilmumist ning maitset juba ette oma ebatavaliku õpilase meelt-painavat lähedust.

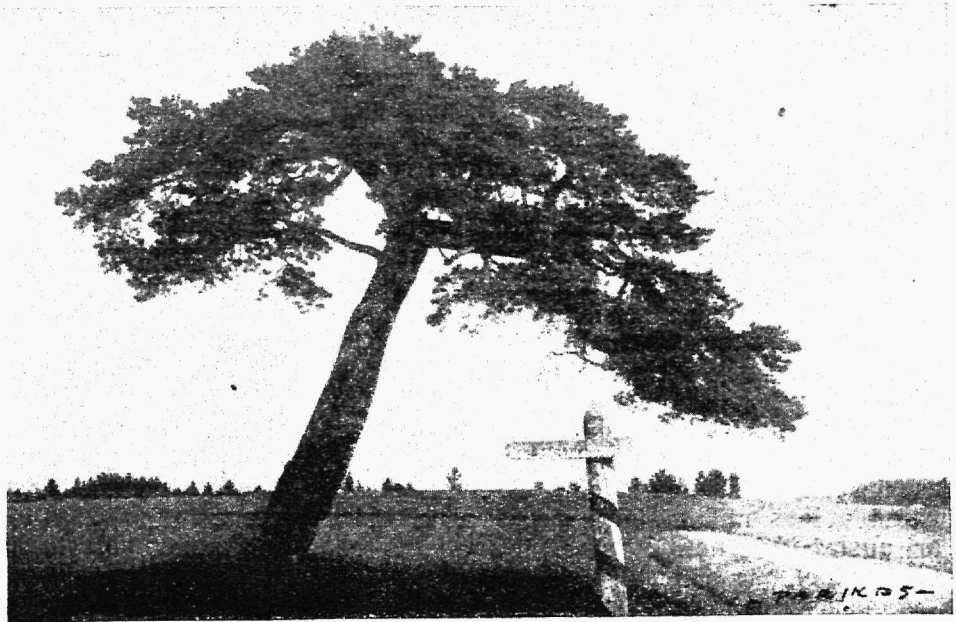
Varsti langes ta veelgi sügavamale. Peeti nimelt kevadpoole talve üht perekondlikku pidu — laial jalal, suure võõraste hulgaga. Arved Kadar oli varemaltki patroni majas pidude kandvam figuur. Too kord aga iseäranis. Tantsis rohkesti. Leidis söögilaual oma koha tunnustatumate iluduste keskelt. Oli sellest meelitatud. Heitis rohkesti nalja — ikka üleolevat, kuivavõitset, kuid tabavat. Pidas nagu mööda minnes või kogemata lühikese, aforismidele rajatud lauakõne, milles ka peretütart nimetamast ei unustanud, ja tõstis klaasi sündmuskohase toastiga. Tal oli menu, palju suurem menu, kui koolmeistritel muidu.

Iseäranis oli tal aga tegemist oma õpilasega. Nad tantsisid vast vahetpidamata. Leidsid jälle ning jälle teine teist. Algatasid mitmed mängud ja mängisid lõpuks ka postiljoni.

Kadaril tuli viia peretütrele „kiri“. Ta ei kahelnud minutikski, kuidas seda korda saata. Vajutas neiu otse huultesse musu. Tõmbas ta enda rinna ligi, suudles veel ja veel, suudles rohkem hoopis, kui kirjal kunagi marke tohiks olla.

Siis sattus nii, et nad koos alla saali läksid. Seisatusid üürikeselt tühjas vaheruumis. Ukse klaaspoolikute läbi avanes neile pilt piduruumist. Keerlesid mõned paarid. Otse nende vastu asus muusikeride grupp. Klaverimängijast paistis ainult profiil. Tema kõrval käis poogen edasi ja tagasi ja viiul kiunus. Seljaga ukse poole istus kontrabassimees, turjakas ning küürus nagu karu. Sadas konfetti.

„Puuh, kui umbne!“ ohkas neiu. Ta paled õhetusid, ta silmades säras mahalangev leek. „Lähme natukeseks õue.“

Mänd maantee ääres,
Mustla-Erastvere teelahkmel.

Ja nad läksidki. Esiteks talveverandale, sealt aeda. Öö oli vaikne, tähis sädelev. Majast kostis muusika ja akende üle lendas vari varju järele. Käe alt kinni, tugevasti teine teise külge liitunud astusid nad härrmatunud puude keskel. Peatusid pargi lõpus. Sattusid kuidagi vastamisi silma vaatama, tundsid tõuget lähenemiseks ning suudlesid jälle, see kord juba pikalt, kirglikult ning hingetult.

Arved Kadar sasis õpilase pea käsivarrele. Nägi tema kitsast, põskedest kuiva palet kin-niste silmiga, nägi, et suu oli lõigatud himukalt tollesse näkku ja et neiu kael andudes nagu mooni vars pikana paindus, ning suudles, suudles ja suudles.

Pilk hiljem vabastas neiu enese ta kaisutusest. Seisid sõnatuna, kohmetuna teine teise vastu, kuni õpilane südamest naerma puhkes.

„Justkui rüütliromaanist kopeeritud!“ hüüdis ta ülemeelikuseni lõbusalt: „Ja see narr seal vahib ka oma kohal! Kuid külm on“.

Nüüd märkas Arved Kadargi olukorra koomilisust. Taline ilm, helendavad aknad, nemed kahekesi pargis ja taevaserval täiskuu vaskne plakaat — see kõigi armastajate üldine kojannarr. Täna oli ta iseäranis ümmargune ning lollakas. Vahtis tuimana üle ilma, tumm ja kurt.

Ent ometi ei meeldinud Kadarile neiu naer. Selles oli liig palju teadlikkust, aga mitte sugugi hinge ja eneseunustamist. See naer löi-

kas nagu terav ohakas südamesse, tegi meele kurvaks. Kadar kõndis mõned sammud edasi ja tagasi ning märkas alles siis maija minna, kui neiu juba ammu kadunud oli. Pidu lõppes mahakäinud meeleolus. Pillid kiunusid, täis naasklid ja pingniite. Tants oli küllakil ja kallakil, justkui kubistlik maal.

Siit peale algasid Kadari piinad. Tema vahekorrd kasvandikuga kandis igapäev ise laadi. Vahel põgenesid nad teineteist, vahel tuskatusid härdusse ning seisid paar üürikest silmapilku nukratena teineteise kõrval, olad koos. Harva suudles Kadar neiu kätt, huuli — ei kunagi.

Ta ei teadnud üldse, kas teda armastatakse. Selleks oli neiu liig isemeelik, liig heitlik tujudes, liig väle. Ta naeris ning lõkendus edasi, justkui poleks midagi juhtunud. Tal oli ikka kari austajaid ja mitmekesine kirjavahetus, otseski mõnel bürooülemal.

Ka enda tundmuste juures ei olnud Arved Kadar ligilähedaltki kindel. Ta tundis ju oma kuiva mõistust, oma matemaatilist peaju, millesse mahtusid esimeses joones külmad aforismid, jäised vastulaused ning kriitika ja alles siis kõik muu, mis teistele inimestelegi omane. Ta oli ikka enam vastuväidete kui väidetega opereerinud. Ja kui anduski vahel tundmustele, põdes sügavaid kriise, siis oli see ikka sündinud üksinduses, võõrdumises seltskonnast ning põgenemises tühjusse. Armastus oli vaid objektiks tema sarkastilistele hindamistele, shonglööride etenduseks tema vaateväljal.

Sellepärast ei uskunud ta ka nüüd enda tundmustes. Need võisid olla närvipinevuse kübekesteks, mis tõusevad nagu gaas veepinnale. Võisid olla ettekujutuse mahavärisev viili, kunstlikud kiired ülearuste ainete põlemisel. Igatahes tundis ta tolle noore inimese pinnapealist iseloomu, tema kerget liblikakaalu, ega võinud kuidagi tõeks võtta, et ta sinna isikuisse tõsiselt kiinduda saaks. See pidi olema arusaamatus, mingi mõttetu sigsaag tühjas ruumis; vast ka mäng ning vanainimese varsalik vallatus.

Püüdis ironiseerida justkui üle eesseisva müüri. Asetas enda isiku naeruväärsuse aujärjekesele ning näitas parastades näpuga: seal sa nüüd istud Arved Kadar, narrimüts peas ja kuljused kaelas.

Tuletas meele kõik enda väiksused; kuidas ta tõusiku perekonnapeol kõnet oli pidanud ja — andku taevas talle andeks — teravmeelsusega hiilgada tahtnud; kuidas ta preilile meeldida püüdis; kuidas talle aukoht vaimuvaeste väikelinna iluduste keskel meelepärast tuli; kuidas ta nagu poesell kuuvalgel oma daami ot-

sis. Kõike seda püüdis ta, endale naerulikkuse üksikasjus ette kujutada ning vaadelda otseki kumerate klaase läbi ülimes narriparaadis.

Kuid ka toogi talitus, toogi jõukulutus oli ainult mäng. Ei saanud ta oma narriteatritki tõsiseks tunnustada. Miski istus temas. Istus püsivalt ning peremehelikult. Miski narmjuurine, miski vähjatõbine oli kasvanud tema psüühikasse ning kavatses sinna jääda.

Lõpuks pidi Arved Kadar enda isiku suunaski mööndama, et üldkoht üksi ongi veel isiku omapära ning et võitlus üldpinnaga tähendab sissisõda iseenda vastu. Ta loomus vajab toda üldsust. Talle oli vaja toda naist kõigi päraltolemistega. Ta oli kohustatud joobuma tollest monogrammitud karikast ning jooksmata selle omandamise pärast võidu teiste pikkjalsetega.

Viimne mälestustiine kokkusaamine oma õpilasega sündis Kadaril just läinud päevil. Ta tuli koju hilja õhtul ning otsis oma tuba, mis oli nüüd teiselt korralt viidud üle maja viimasele korrale. Korraga hõigati teda kusagilt ruumist.

„Herra Kadar, pange koridori uks lukku“.

„Teie ka siin!“ imestas Kadar.

„Ja. Tulge vaatama“.

Kadar leidis kobades ukse kust poolt hääli pidi tulema, ning avas selle. Tuba oli pime. Ta näpsas küll nuppu uksepiidal, kuid valgust ei järgnenud.

„Mul on küünal“, juhatas neiu: „Süüdake see“.

Ta ise magas juba, vaip lõuani tõmmatud, aga käsivarred valgetena vaibal. Kadar istus voodi ette toolile.

„Haltetsege mind!“ naeratas neiu. „See remont ja ümberkolimine on lihtsalt kole. Aastate jooksul pole siin enam keegi asunud, ainult võõraste jaoks köeti vahel, aga nüüd on meid siia aetud. Mina saan oma toa homme-ülehomme tagasi.“

Arved Kadar istus kui lennumasinal. Tal oli õudne vaadata kuristikku. Teda võrgutasid magaja käed, nii küllaldased, nii töötavad.

Varsti ei olnud teda enam toolil. Ta põlvitas voodi ees, kummargile üle magaja kogu. Püüdis tolle ihaldatava koorma, nii nagu see oli, käte vahele. Sonis esimest korda oma õpilasele hellusi. Suudles neiu käsi, õlgu, kaela. Suudles ta huuli ning tundis nõrka vastusuudlust. Muutus järjest janusemaks, kiskus magaja meeletumalt enda vastu, keerles nagu jampsija kuristikul ja ihkas hirmsat õnne sügavuse pimedikust.

Ta oli surunud oma huuled neiu huulile, imedes neid.

Siis äkki valdas teda aga jubedus ning meele-letu tusk: teda ei suudeldud vastu. Tal oli sarnane tundmus, kui hoiaks ta elutut marmori kätes, kui oleks ta püüdnud vilkuvat tähte ning tabanud tükikese siledat portselaani. Teda salliti ainult, pannes talle nõrgalt vastu, kuid ei ihaldatud, ei ahnitsetud endale; ei vastatud talle sama jamsiva kuristikulennuga, mis kandis teda ennast. Ta oli vaid laeng ootamatut pealetungimist, kompleks tundmatuid elamusi, mida uudishimuga lasti üle lainetada.

Jõud Arved Kadarist lõppes otsa. Ta põlvitas ikka veel endisel paigal, kuid üksnes sellepärast, et raske oli püsti tõusta. Ometi pidi ta minema. Sundis end üliinimlikul väel jalgele toetuma ning tuigerdus mõned sammud läve poole. Seal seisatus sängijalutsis.

Neiu sirutas talle käe. Lausus:

„Ärge minge veel. Teie olete haavatud, teil on midagi viga. Teie jamsite asjata. Ma ütlen teile midagi: minust võib küll teie naine saada. Ikka tõepoolest: ma tunnen kindlasti, et minust võib teie naine saada“.

Aga et ta seda just nii kindlasti teadis ja veel nii iseäralikult avaldas, valmistas Kadarile kuumat tuskat. Ta aimas muutuvat toda mängu shamanitantsuks, toda tunnete rabelemist — saatuslikuks trummipõrinaks, mib juhib teda otsekui hüpnosis.

Ta ei arvanud sugugi, et just too naine tema naine peab olema. Ei teadnud veel kedagi marmortükiga abiellu astunud olevat ega tahtnud ka ise riskant erandiks hakata. Kuid väljapääsuteed olid kõik lukus. Ta armastas oma marmori ja ei võinud enam kunagi sellest kiirest lahti saada.

Üldneel pidi neelama ka Arved Kadari. Üldtasa pidi olema ka Arved Kadari tasaks.

Tal oli mõningaid kohustusi iseenda ja teiste vastu. Ta tahtis näha oma tähte vastutähena üldlaotuses. Tal olid mitmed tööd lõpetada ja mitmed uued algatused ette näha. Tal olid omad tõekspidamised ning vastuväited, kuigi küll maetud laava ja tuha alla. Nad olid ning võisid sealt tõusta.

Nüüd pidi aga kustuma see kraater. Pidi langema täht. Pidi tärkama tatra-oras ja kasvama lillekapsas iroonia põllule. Pidi tärkama imal reseedal ning umbutama karuohaka.

Kas tõesti, ikka tõesti?

Arved Kadar võitles ju alles. Oli ta siis võidetud? Oli ta juba allaheidetud? Mispärast?

Ei veel! Ei veel!

„Ei veel!“

Arved Kadar karjus need sõnad öisesse piimedikku, ehmunud isegi, et oli hakanud oma mõtteid kuuldavalt avaldama. Sarnaste närviga, armas sõber, oled sa tõepoolest juba võidetud!

Ta seisatus, tundes üldist suurt väsimust. Kas nüüd pikk rändamine või need viljakusetud mõtted, — igatahes pidi Kadar endale tunnistama, et ta viisteistkümmend aastat vanemaks oli muutunud, aga mitte viisteistkümmend aastat elutargemaks. Oleks tahtnud jälle kisedada, aga mitte enam ürgkirgedes võidu kevadkohinatega, vaid hädas ning ahastuses hüüda abi olematuilt jõudelt olematuil sõnul.

Õõ hakkas oma nõgiseid palakaid juba laiali pilduna. Öhku oli siginenud mingi hall õhetis, justkui kerkiks suured udud või põleks kusa-sagil suur küünal, varjatud eesriide taga. Idas kumendus valkjast koit.

Arved Kadar hakkas tasakesi tagasi komberduma. Teekond näis talle raskena, otsekui ristiteekond kesk kiusatusi ja kaotusi. Iga samm viis teda lähemale hukatusele. Iga toll käidud maad tähendas tema halastamatu saatus tädeminekut.

Luiged laulsid nagu õhtulgi. Ka mitmesuguseid linde hakkas jälle taeva ahtmetes noolisklema. Need olid varased koidikulinnud, vaprad ning südid päeva algama.

Arved Kadar jõudis kuivale. Seal istus ta kivi otsa, pani püssi enda kõrvale ja mõtles, mõtles, mõtles. Nagu läbi une nägi ta, kuidas idakaar ikka valgumaks muutus ja kuidas sealt kollakad võõdid üle terve laotuse laiali lagunesid. Viimaks tõusis ka päike ise platfinvalge kettana, heites maailma heleduputusse ning avades hõiskava hommikpeo.

Laht oli täis linde ning nende häälsklemist. Mitmel ja mitmel korral lendasid üle Kadari peahaned ja metspardid. Venisid kured kolmnurgestik kolmnurgestiku kannul. Koovitajad keerlesid kivide taga justkui sinised tuustikud, tõustes ja vajudes. Vahete vahel sõandas luidkedepaargi öhku tõusta ning venida üle lahe valges õgujoones.

Arved Kadar tõusis püsti. Raputades maha tüütava uima ning heites pilgu ümbrusele, leidis ta enese rahnul viibivat. Ühel pool venis lausk avarus kuni ulguni. Teisel pool lahutas teda maast kivimurrune jääväli, mille tagant mustad põllud ning pruunikaks muutunud võsastikud paistsid.

Kaldal seisis väike küla õlgkatustega ja kahe või kolme kaevukooguga. Sellest paremal kükitas tuuleveski, mille tiivad parajasti keerlemist algasid. Kõik see, maalituna otsekui pildile, manitses rahu maitsma.

UUS VABARIIGI VALITSUS,

kes ametisse kinnitati 3. aug. 1923.

Riigivanem
Konstantin Päts
(põllum.)

Rahaminister
Georg Vestel
(erapool.)

Siseminister
Karl Einbund
(põllum.)

Välisminister
Friedrich Akel
(kristl.)

Haridusminister
Aleksander Veidermann
(tööer.)

Sõjaminister
Ado Anderkopp
(tööer.)

Teedeminister
Karl Ipsberg
(põllum.)

Kaubandus-tööstusmin.
Bernhard Rostfeld
(põllum.)

Arved Kadar kinnitas endale sadandemat, tuhandemat korda, et on kevade; et on aeg, mil virgunud veed vahust valenduvaid ketruksi ketuvad; et on aeg, mil lagunevad jääd, mil riisutakse väljaldelt viimsedki talve riismed. Mispärast ei tohi tema maitsta õnne? Miks ei kanna tedagi kevaduhang üle niite, läbi kärestikke?

Põllutööminister
August Kerem
(rahvaer.)

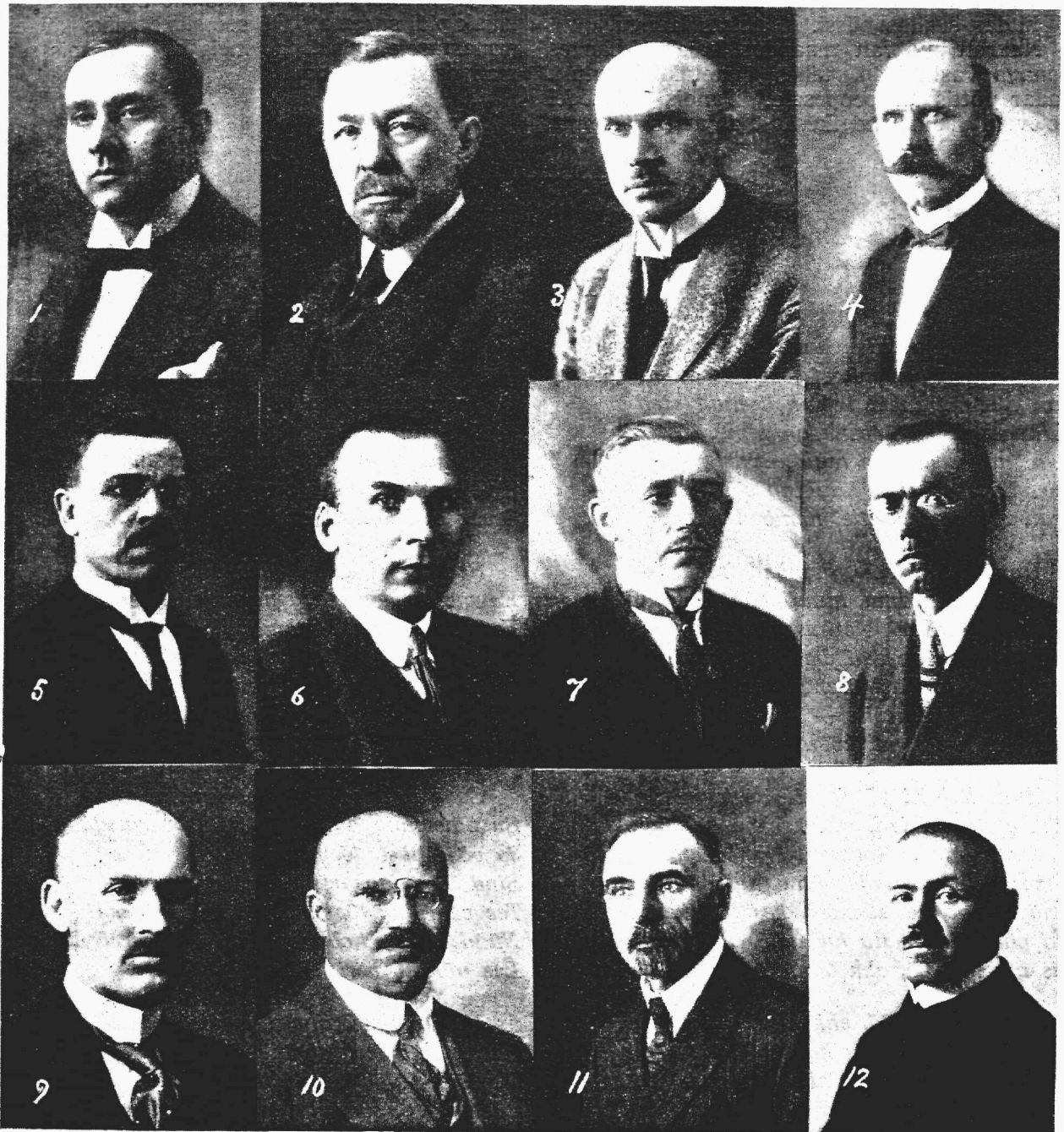
Töö-hoolekandeminister
Oskar Amberg
(kristl.)

Ons ta nõitud unne? Ons ta unustatud hange? Ons ta koolunud talvel ja kaotanud mahla?

Ons ta armastus tõesti nii lubamatu, väljavaadetetu, või ehitab ta ise endale ummikut?

Tema pea ümber looklesid kajakad. Kadar armastas neid haiglase armastusega. Tema meelest ei olnud ilusamaid linde, kui kajakad.

TÖÖERAKONNA ESITAJAD II. RIIGIKOGUS.

1) A. Anderkopp, 2) K. Baars, 3) M. Juhkam, 4) T. Kalbus, 5) Chr. Kaarna, 6) J. Kukk, 7) V. Maaker, 8) B. Oja, 9) Th. Pool, 10) O. Strandman, 11) S. Shtsherbakov, 12) J. Zimmerman.

Nad väärisid kuldkõlinatele kuldvalgustuses. Nende lend oli kergem ja kujurlisem, kui linnul kunagi veel olla võis. Nende riuskav kisa viskles valguses, nagu hulkuv kiir.

„Tapan kajaka!“ mõtles korruga Kadar:

„Kui langeb, siis vabane painajatest; ei lange, siis painaku edasi“.

Kajak hõljus ta ees kui kehastatud unistus. Ta valgeil tiibel oli sinkjas helk nagu hõbedal. Kisendas kutsuvalt, kaeblikult. Joonistas tae-

vasse imepärase sigsaagi ja pidi lendama nagu kuul pärast sekundilist seisakut.

Kadar sirutas püssi. Paiskas laengu.

Nukralt, nukralt maandus kajak. Langes rinnaga vastu jääd, tehes õnnetuid liigutusi. Kadar võttis ta peopesale. Tundis sõrmedel surevaid südamelöögikesi. Kahjatses ääretult.

Väike hõbekajak, kevadunistus. Surmalind. Looja kaunim ilmutus. Inimene armastas, aga kajak pidi surema. Oli see sümbooliks kõigele armastusele, mis tapab meis kajakad, mis surmab unistused lennul?

VII. 1923.

HUNT.

*Mets vaikne, tihe, lumest koormat, kaet,
Kun hanged oksteni, et läbipääs on ime,
Kun aastakümneid pole helisenud saed
Ja hiiglaoksist tüvestik on pime,
Kun inimesist vähe radu aet,
Tee viib säält läbi, kuulduv sõitja till — —
Hunt astub teele ette, hambad irevil.*

*Hunt astub teele, hambad irevil.
Nälg ajab murdma, hundi kõht on tühi,
Mets tühi, saaki pole kusagil
Ning pakane on vali pärast jõulupühi,
Ent hundil näljast õrenend ju vill.
Mets piirat inimesist — sulut aed!
Hunt kõigist põlat, kõigist tagaaet.*

*Hunt kõigist põlat, kõigist tagaaet,
Kõik vihkavad tad, metsa vaha hulgust.
On tapet linnud, loomad, ära praet,
Et sure nälg! Vaja võtta julgust
Ning murda hobu, mees, kes kasukasse maet.
Kui pole armuheitu kusagil,
Siis murra, söö, ehk lange võitlusel.*

*Siis murra, söö, ehk lange võitlusel,
Löö hambad hävitaja kuuma lihha.
Las sureb teel, las vaikib aisakell,
Las lähvad inimesed ääretumma vihha
Hunt uhke — elada ta tahab veel!
Ta sugu hävitet ja metsad maha saet. . .
Saa kangelaseks, küllalt juba paet!*

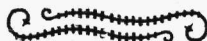
*Saa veelgi kangelaseks! Küllalt juba paet!
Sa viimane, sa üksik, kadund sinu sugu,
Su teost ümbruskond saab ärevusse aet,
Saab hundist põlvest põlve vestet õudne lugu
Ja hirmul igan talun püssid valmis laet.
Kell läheneb, nüüd surma nagu nool,
Saa veelgi leheküljeks metsi ajalool.*

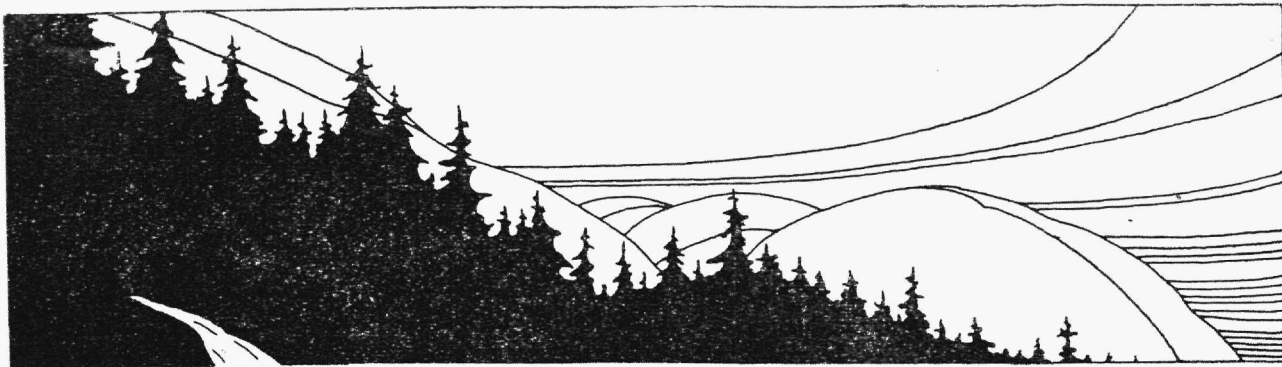
*Saa veelgi leheküljeks metsi ajalool,—
Ka metsad kaovad, sinu sugu kodu,
Kun enne julgelt mäندی vahel sool
Nii targalt jäljest jälge astus uhke rodu;
Ja säält nad käisid murdma igal pool.
Sust hirm on aastasadu suurim hool,
Sa kangelase uhke, võrratu sümbool!*

*Sa kangelase uhke, võrratu sümbool,
Su õine hulg kuis kõiki täitis värinaga
Ja võsastikel, jõepillirool
Sind loomad kartsid varitsema taga—
Tee vääriiline lõpp nüüd hundi ajalool!
Nüüd murra hobu, mees siin talliteel
Las nõrgub veri, vaikib aisakell!*

*Mets vaikne, tihe, lumest koormat, kaet—
Hunt astub teele, hambad irevil.
Ta kõigist põlat, kõigist tagaaet,—
Siis murra, söö, ehk lange võitlusel!
Saa kangelaseks, küllalt juba paet!
Saa veelgi leheküljeks metsi ajalool,
Sa kangelase uhke, võrratu sümbool!*

Juhan Jaik.

VÄIKE RÄNNAK HARZI MÄGESTIKKU JA BROCKENI OTSA.

A. V—S.

Peatun lühemat aega Göttingenis, vaikes ülikoolilinnakeses, kilomeetrit kolmsada Berliinist lääne ja natuke lõuna poole. Just külje all seisab Saksamaa põhjapoolsem mägede rühm — Harzi mägestik.

Aprillikuu viimane pool. Pole veel alanud hulgaliste rändamiste hooaeg. Mitmel mägestikuraudtee harul seisab liikumine sügisest saadik. See algab alles 1. maist. Ehk küll all on puud lehte minemas, mõned juba õitsevadki, kuid mägestikus lehvib veel talvevari.

Mägedel on aga alati oma ilu ja tõmbejõud.

Paun selga, ja tee — Harzi mägestikku! Sõidan raudteega nende põhjapoolsele osale lähemale. Vernigerode linnakesest algab minu jalgsi rändamine Harzi mägestiku kõige kõrgema mäe — Brockeni — poole ja viimaks tema otsa. 4—5 tunni pärast peaksin juba seal olema.

Ilm pilvitub ja on jahe. Kevadepalitus on päris paras väljas viibida.

Sammun mööda jalgrada. Maantee teeb suuri keerdusid ja on kaugelt pikem.

Juba olen mäeküngaste vahel. Teerada läheb orus jõekese kallast mööda.

Ta on küll oja laadi, sülda 1½—2 lai, mõnes kohas kitsam, aga ta on ikkagi jõgi, — pole mahti kiiresti voolaval mägestikuveel enast sügavaks ja laiaks jõeks paisutada. Tema põhja ja kaldaid moodustavad suuremad ja vähemad kivid. Vesi vajub ja vajub nende nukide, servade ja pragude vahelt alla ja uhub nende pinda. Ei saa ta siin sirget voolu, vaid alalõpmata keerab ja väänab ta ühele ja teisele poole ja langeb vahutades kivilt kivile. Ta vuliseb ja sünnitab lõpmata kohinat tema

kohal kasvavas metsas, mis ka oma ette tuule käes õrnalt mühiseb.

Pahemat kätt kerkib mägi. Selle veerul kasvavad pikad sirged lehtpuud. Nad on raagus. Nende all on maa mineva-aastaste kollectunud lehtedega naksult kaetud. Tuul keerutab neid ja tõstab vahel üles. Nad kahisevad harmooniliselt jõekese vulina ja metsa kohinaga. Ma olen looduse häälte riigis. Looduse loomulikud helid valdavad inimese hinge, nad elustavad ja värskendavad seda.

Ei paista siia päikest. Puude vahel on ämarus. Tundmus, nagu oleks õhtu kätte jõudnud, ehk küll kell alles 2 ümber on.

Siin-seal, kus mõni teharu juhtub kõrvale minema, seisab posti otsas lauake juhatusena, kuhu tee viib. Need rahustavad ja julgustavad rändajat, pole kartust, et eksid. Kõige suuremaks toeks on kaart, kuhu ka jalgteerajad on märgitud, — alati tead, kus viibid.

Pole veel võrdlemisi kaugel linnast, kui kuulen pahemalt poolt raudteerongi veduri puhkimist, üsna lähedal. Vaatan. Näen, kuidas minust tükk maad kõrgemal mäe veerul rong edasi tõttab, selles sihis, milles minagi. Kuhu? Esiteks ei taibanud, aga pärast sain aru. Varsti oli see rong mu silmist kadunud ja pea möödus jälle üks rong, kuid teist kätt ja linna poole. See oli üks ja sama rong. Näen kaardil, kuidas raudteele on siin pikk käär sisse tehtud, mägestikuraudtee siht on alati vingavongaline. Minu tee läks just kesk kääru.

Juba jõudsin raudtee kääru otsa. Siit viib mind edasi maantee. Siin seisab kaks posti suurte teatelaudadega. Ühe peal on lugeda, et võõrastemajani „Silberner Mann“ võib mõne minuti pärast jõuda, teise peal — võõraste-maja „Steinerne Renne“ on minutit 40 kaugel

mööda head teed. Need on võõrastemajapidajate meelitus- ja võistlusplakaadid.

„Silberner Mann“. Natuke lagedamat kohta ja jälle algavad metsad. Tee läheb ikka mööda jõekese kallast. Hea tee, liivane ja sile, nagu promenaad. Silm näeb, aga veel paremini keha tunneb, et tee läheb märke, küll mitte järsku, aga vahetpidamata. Minu nahk läheb soojemaks ja kipub juba märjaks lööma.

Tagant järele tuleb paar daami. Pole neil seljapauna. tühjade kätega liiguvad nobedasti edasi.

Lehtpuud on kadunud. Ainult kuused ja kuused, pikad ja sirged, nagu laevamastid. Neid on siin-seal maha saetud ja puhtaks kooritud. Aga kasvavad kuused mühisevad, jõeke all vuliseb ja see ikka nagu ämaruses. Ikka tundmus, et päike on juba looja läinud, ega ma ometi ööseks kesk metsa ei jää. Need on õhtused tundmused metsa ämaruses, — kell on alles 3 peal.

Mäe veergudel seisavad suured raudkivi mürakad. Vähemad on nende sekka peatuma jäänud, kuid vahel saavad nad tõuke ja veerevad alla, musta rada järele jättes ja sammalt enese seljast koorides, nagu mõne kivi välimus seda näitab. Paiguti kerkib mägi palja kiviseinana.

Maantee tõuseb ikka kõrgemale, jõeke jääb mitu silda madalamale. Ülevalt tee pealt on ta nukilisena ja sopilisena, valgete vahujugade ja laikudega alati näha. Mööda sammeldunud kive võib sinna alla laskuda.

Minu selja tagant tulevad daamid ongi jalgteelt oja kaldale oma sammud juhtinud ja näen, kuidas puude vahel nende valged peakatted vilksatuvad — ikka üles ja alla, nad hüppavad kivilt kivile.

Sild üle jõekese. Vaja vaadata. Ikka sama pilt, kuid lõpmata uutis teisendites. Vesi kivide pealt ja kivide vahelt vahutades ja keerledes ja mitmet kümnet laadi vulisedes ikka edasi ja edasi.

Tõusen jälle päris teele. Ja varsti olen „Steinerne Renne“ koseni jõudnud. Pole see üks kosk, see on paljude väikeste koskede kogu. Vesi langeb suurte kivimürakate servadelt alla — järsku ja ei enam mitte vulisedes, vaid suurema kohinaga, ta liigub, nagu metsikus tantsukeerus.

Kose kaldal asub „Steinerne Renne“ võõrastemaja. Võtan kehakinnitust ja jälle edasi.

Lõppenud on sile tee. Just siinsamas „Steinerne Renne“ võõrastemaja kohal seisab post näitelauaga Brocken poole. Nool juhatab jalgteele, mis mööda kive ja kivide vahelt läheb.

Seda näitab ka plaan, et nüüd tuleb mööda kitsast teerada minna.

Pole siin tee liivaga sillutatud. Suuremaid kive on lõhutud, et neid jalust koristada, nende tükke on veel teele jäänud. Miljonid inimesed on siit läbi sammunud. Kui palju jõuab ühe inimese jalaastumine kulutada, — ei midagi. Aga jalgrajal olevate kivide servad ja nukid on ümmargused ja mõned neist on päris siledaks ihutud. Jalgrada läheb keerledes suuremate ja vähemate kivimürakate vahel; ei keegi peale vihma ja lume pole viimaseid hõõrunud, nende servad on teravad, nagu oleksid nad praegu kivimurrust välja langenud, nad on mitmest küljest paksu samblakorraga kaetud. Kivide vahelt kerkivad sirged vilajad kuused. Mõnes kohas on neid maha raiutud; järelejäänud kändud teevad nukilise maapinna veel kornalisemaks. On ka rohtu puude ja kivide vahel, aga see on mineva-aastane ja luitunud. Vedelevad maas ka värskelt saetud puud. Aga töömehi pole näha. Täna on laupäev ja nad on juba püha pidama läinud. Ka ühtki loomakest ei silma nägema. Üksi, täiesti üksi sammunud edasi.

Krobeline ja künkline on mu teerada ja ikka kerkib ja kerkib ta kõrgemale. Vahel astun mööda kive nagu trepiastmeid.

Puud varjavad kaugemat ümbrust. Ei näe, mis mu ees seisab, ei näe Brockenit. Aga seda tunnen, päris tuntavalt tunnen, et märke lähen. Päike ei paista siia ja ega soojustki õhus väga palju pole, aga päris soe on käia. Sean oma sammude kiirust nii, et mitte ennast kuumaks ajada. Oi! Oi! Mis ütleks ihunahk suvel!

Ojake kaob vahel kauemaks ajaks silmist. Pole tema häälteki kuulda. Ainult mets mühiseb õrnalt. Sestsamast lähenevad teerada ja oja, ja ma näen vana tuttavat pilti, aga ikka uutis teisendites.

Juba varemalt, juba enne „Steinerne Renne“ koske torkasid mu silma üksikud valged laigul kõrgematel mäenõlvadel, — kesk vana rohukulu põõsaste vahel — jälle ja jälle valge laik, vahel nagu täpp. Just kui tuul oleks valgeid paberitükke sinna kannud. Nüüd ikka kõrgemale ja kõrgemale ronides lähenevad valged laigud. See on lumi, see on talvine lumi. Mujalt on ta kadunud, kuid varjulistes kohtades püsib ta. Päike ei jõua veel siin sulatada, ja lausaldase maapinna soojus ei küüni ka siia. Lummest puhast on aga mu teerada. Siin-seal valguvad veejoad mäest alla, nad lähevad risti ja põigiti, vahel koguni pikuti mööda jalgrada. See on kevadine lumevesi, mis teed otsib jõekese poole. Madala kihina nõriseb ta mööda

maapinda. Ei sega ta teekäijat, see juhhib oma samunud kõrgemaid kive mööda.

Jõudsin jälle maanteele välja. Sile tee, mis seda mööda viga edasi minna, muud kui aga tõsta jalga, ilma et oleks vaja vaadata. Maantee on küll sile, aga ikka kisub ta silmnähtavalt üles.

Lagedam ümbrus. Silm ulatab kaugemale vaatama. Ees sinetuvad läbi udu veel kõrged mäed. Tahapoole on madalamad mäekühmad nagu alla orgu jäänud.

Lumi, mis alguses kaugelt ja kõrgelt üksikute väikeste laikudena silma paisis, mis alles üürikese aja eest jalgteest eemal varjulistes kohtades asus, on ikka rohkem ja rohkem tee lähemale nihkunud. Metsas katub ta juba üleni maad. Ainult lagedamatel kohtadel on paljast maad näha. Veel natuke edasi ja teegi on lumega kaetud. Talve õhk. Talve tundmused. Jõeke on vahel jälle üsna tee ääres. Musta väänleva joonena läheb ta puude vahel valgetes lumistes kallastes. Tahtmata jään peatuma mõne kääru ja kukkumise kohal. Vaatan vee mängu ja kuulatan voolu laulu — nagu elav elu ise seisaks mu ees.

Jälle juhtlaud posti otsas juhatab rändajat suurelt teelt kitsale teerajale... Aga lumi, see läheb ikka paksemaks. Ta on kõik kivide vahed täitnud. Veel edasi — ta katab juba kive üleni. Ainult mõnes kobedamas kohas vajub jalg sügavamale. Jalgrada, ega see kao. Rändajad on ta kividesse tallanud. Rändajad on seda nüüd ka lumme sõtkunud.

Tükk aega olen peale „Steinerne Renne“ koske rännanud, aga ühtki inimhinge pole vastu tulnud.

Korraga näen ees noormehe. Ta sammub väledasti, päris kadedusega vaatan teda. Oleme üksteise vastu jõudnud. Ta küsib: „Kas siit kaudu pääseb Wernigerode-ni?“ „Jah!“ Ja mina pärin, kas see tee viib Brockeni otsa. Saan jaatava vastuse. Vaatan tagant talle järele. Ta nagu sulab kaugusesse. Aga mina liigun nagu tinaste ialgadega. Tunnen, et mitte ainult jalad, vaid kogu keha töötab, päris tugevasti töötab. Ehk küll jalgade all lumi, aga keha kipub vägisi aurama hakkama. Taltsutan ennast ja sammun möödukamalt.

Jõudsin jällegi maanteele, samale maanteele, mis otsekohe Brockeni otsa viib, just mitte sirgelt ja otse, ta keerutab enne ümber mäe, kui sinna jõuab. Tagant alt läbi paksu udu paistavad vaevalt lähemad madalad mäed, ees aga sinetub veel kõrge sein. See on Brocken.

Süda on rahulikum, — olen ju Brockeni enese teel. Lähen, lähen ja jõuan ikkagi viimaks sinna. Igatsen juba mäe tippu. Ei kuhugi mujale enam täna, kui ainult Brockeni otsa, — Brockeni võõrastemaija! Oleks ta ometi pea mu ees!

Vastu tuleb herra daamiga, kepid käes. Kiiresti, kiiresti ja pikkade sammudega tõttavad nad edasi. Vaikides möödume. Vaatan tagasi, nad on juba kus maal. Jälle kadetus!

Risti üle maantee viib raudtee. Ta on lumega kaetud. Ta ootab 1. maid, siis hakkavad rongid jälle rööbastelt talvist roostet maha ihuma. Veel teine kord tuleb mul üle raudtee minna, nagu kaart näitab, aga see on eespool, — raudtee teeb ümber Brockeni poolteist tiiru enne kui mäe otsa jõuab.

Jälle kitsas künkline teerada... Juba olen teist korda raudteest üle... Juba paisab läbi udu võõrastemaja ja selle lähedal seisva vaatlemistorni siluett... Juba olen Brockeni otsas. Viskan vaadet kaugemale. Seisan kõrgel, — Brockeni tipp on 1142 meetrit merepinnast. Kaugele on siit selge ilmaga näha, aga nüüd kõik uttu mässitud.

Ulualla võõrastemajaja!

Suur, päris suur on Brockeni võõrastemaja. Temas olevat 80 tuba 200 voodiga. Oma valgusallikas. Keskküte. Ta on avatud aasta läbi. Iseäraliseks kogumisaigaks olevat ta vanaaasta õhtul, mil peenem seltskond siia sõitvat kinnise ringkonnana iseäraliku kombe järele uut-aastat vastu võtma. Ka 1. mai öösel kogunevat siia palju rahvast. Suvi on aga võõrastemaja peahooaeg, siis on Brockeni otsa pühapäeviti päris rahvasterändamised.

Astua sisse. Vaikus. Pole siin ühtki seltskonda näha. Saan toa. Võib olla, ehk olen ma ainus võõras öömajaline 80 toa kohta.

Vaatan oma toa aknast õue. Akna klaasidele on nimesid kratsitud, — need on peenema seltskonna briljantide jäljed.

Õues läheb udu paksemaks. Maja ees seisv kõrge tuuleveski kere sarnane vaatetorn kaob uttu. Hakkab vihma tibana. Selle tilgad langevad krõbinal vastu aknaid. Aga tuul, küll see vingub akendes. Siin on tuulel vabadus. Siin on kõik tõkked eest, siin on ta täies hoos ja ta puhub ja poeb iga prao vahelt vingudes ja hulgudes tuppa. Imelikud õudsed sügiseseid ja talvised tundmused.

Videvik. Juba pime. Heidan puhkama. Uinun tuule haledal vingumisel.

Järgmine hommik.

Vaikinud on tuul, aga ilm on ikka udune. Õues sajab hõredat lund. Akendel on külmetunud tilgad, ruutude alumised servad on külmalilledega kaetud. Küll vist tee on täna libe, — eile sadas vihma ja täna on külmetunud. Oleks ometi päikest!..

Kutsutakse hommikust kohvi jooma. Kohvilaud kaetakse eraldi tuppa. Seal istub juba paar herrat, nähtavasti täna siia jõudnud. Ehk küll ilm imelik, kuid rändajad liiguvad ikka, ja Brockeni otsa pääsevad nad igast ilmakaarest.

Pamp selga ja jälle teele! Eile jõudsin põhjapoolt Brockenini, täna on mu plaan lõunapoolse sihtida, — jala kuni Braunlageni minna ja sealt raudteega Göttingeni tagasi.

Astun välja. Lund sajab edasi. Külma. Talv mis talv ja ei kujuta enesele ette, et mu-

jal soojem võib olla, et all orus taimed juba rohelised ja mõned puudki õitsevad.

Alguses läheb tee vana tulnud rada mööda. Jalad liiguvad nobedasti. Kepiga toetan ja muud kui iga samm ikka alla poole, vahel kivi otsa astudes, vahel nende vahelt minnes. Värske lumekord pole paks ja ta pole libe. Julgesti astun edasi. Keha, see vajub nagu enesest jalgadele järele, kuna eile vaevaga edasi liikusin. Palitu on seljas, aga kuumust ei tunne. Küll võiks nüüd mõni vastutulev rändaja kadedusega vaadata mu väledust, samuti kadedalt kui minu eile õhtul.

Teerada läheneb pea jõekese kaldale. See on teine jõeke. See voolab lõuna-ida poole, eilne jõgi läbi „Steinerne Renne“ aga põhja-ida poole. Teerada läheb just jõekese kallast mööda. Vesi tõttab kiiremini minust ette, ehk ta tee on küll vaevalisem minu omast. Küll keeravad, painutavad ja tõkestavad kivid ja kallaste käarud veevoolu, vahel kaob põhi järsku ta alt ja ta langeb. Ei saa siin veevool vaikida.

Vaatan ümbrust. Lumi on juba tee pealt kadunud, ainult põõsaste vahel vilus on seda valendamas näha. Pole veel tundigi aega teel olnud, ja Brockeni tipu talveilme on kadunud. Ei saja enam puhast kuiva lund, nagu seal üleval, see langeb siin maha ja kaob silmapilk jälle.

Suur maantee. Puhas liivane tee, sile, nagu laud. Lõppenud on kitsad konarlised jalgteerajad.

Selja taga kaovad mäed uttu. Seal on külm, seal on pilved, päris külmad lumepilved. Ees kaugel allpool on rõõmsamalt vaatavad mäed. Nad on madalamad. Nende vahel on orud ja nende taga on harilik lame maa. Seal, seal ei ole vist küll enam ei lund, kui sajab, siis ainult vihma.

Suvel soojal ajal, kui musti pilvi näeme liikumas, kõneleme, et need on vihmapilved. Ei, need võivad lumepilved olla. Lumekübe-mekesed ei jõua siis sarnastena maapinnani, nad sulavad langedes ja annavad vihma. See on ju teada, seda on ju õpitud. Seda on omal ajal koolis mõistusega omandatud, aga nüüd tunnen, otsekohe looduses eneses näen seda.

Ehk küll inimese tallatud teerajad viivad Brockeni otsa, ehk küll inimese käega seatud juhtlauad seisavad teeristmetel, ehk küll vahel harva juhtub tee kõrval mõni kuuritaoline ehitus sportlastele varjupaigaks seisma, siiski Brockeni ümbrus on metsik. Pole siin ühtki inimese elumaja. Pole siin põllu- ega heinamaad. Ainult mets ja mets järskudel kivistel mäekülgedel. Õudne on siin alaliselt elada.

Jõudsin esimeste elumajadeni. Korstnad suitsevad. Maantee ääre puistikuna puud istutatud... Siin on inimeste eluasemed. Siin on kodune õhkkond. Loodus nagu naeratab vastu. Tunned, kuidas mingisugusest sisemisest pingutusest vabanenud.

Ikkagi olen veel üle 600 meetri merepinnast kõrgemal. Tee viib paarist mägestiku-kurortide ja -sanatooriumite alevikust — Schierke ja Elend — läbi. Suured tühjad võõrastemajad ootavad tervisekosutust vajavaid suvitajaid. Mägede nukid ja kallakud, keerlev jõeke ja metsatukad annavad siin maastikule ilu. Tee viib läbi suure kuusemetsa, aga maantee ääre on veel lehtpuud istutatud — tee iluks. Kainis tihti seisavad tee ääres puust pingid ja sohvad. — muidugi võõrastemajade ja kurortide omanikkude hoolitsusel oma patsientide meeleheaks.

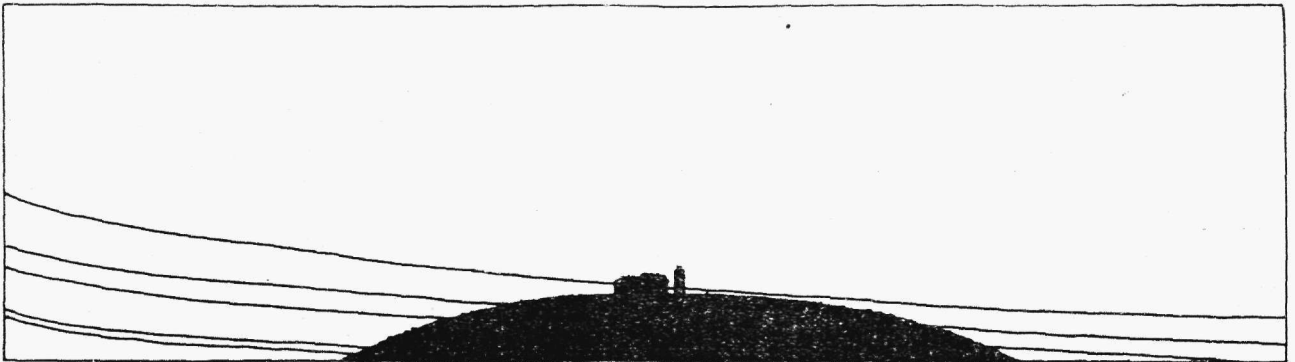
Braunlage. Jälle kurortide-alevik. Siia ulatub juba raudtee. Siin lõpeb mu jalgsirän-

damine. Udustub vihma sadada. Kui jaama jõuan, olen uluall ja võin jalgu puhata! — nii mõtlesin, kui alevikule lähenesin. Aga — täna on pühapäev ja ükski rong ei liigu mägestikuteel. Juhatati lähemasse pearaudteejaama. 25 kilomeetrit veel sinna. Emb-kumb, kas oodata homset päeva siin või jalgsi edasi.

Edasi! Ja ma ei kahjatse, et oma kavatsetud rännakule ootamatult lisa sain. Mu tee läks orgude kaudu mägede vahel. Pikkamööda mitme tunni jooksul keerasid endid mägede panoraamid mu silme eest mööda.

Kadus lumi. Maa lõi roheliseks. Viljapuudele aedades ilmusid õied. Päikegi hakkas lõpuks naeratavalt paistma. Jõudsin päris kevade rüppe.

Õhtu. Istun vagunis ja sõidan Göttingeni poole. Peale päevalist rännakut surisevad jalad. Mõtted aga lendlevad päris vallatumalt Brockenimäe lumiselt tipult alla lausaldase maa kevadisele pinnale.

„SA PEAD MIND MEELE TULETAMA—“

HERMAN BANG. Tõlkinud Odasiil.

Vaimude jutt? Ent ma pole kunagi näinud vaimu. Neid pole üldse mitte. Kes peaks küll kummitama, kes taas ilmuma? Koolnud on koolnud, ja mis möödunud on möödas. Hamlet pole iial näinud oma isa vaimu ja ainult Macbethi oma meeleheit manas esile lõunalaua tema poolt tapetu vaimu.

Vaimud, kummitajad? Kes peaks küll kummitama, kes taas ilmuma? Ühel Pariisi öisel ballil, kui kõik tantsis Hispaania orkestri helidel, orkestri, kelle tulikollased ning veripunased rüüid virvendasid võidu võõraste siidiga, tõmbas esile üks mu sõber oma kõrge krae varjust kuldse südamekese, mida ta kandis ketiga kaelas. See oli kaet opaalega. Klaasplaa-di all leidus vähe valget tuhka või valget pulbrit, mitte enam kui võetakse sisse lapse lusi-

kaga influentsa vastu. „Vaata“, ütles ta: „siin on see, mida armastasin palavaimalt.“ Vähe valget tolmu, mille oleksin võinud puistata kindale ja laiali puhuda ühe hingetõmbega tantsijate hulka, ja keegi poleks märganud seda.—

„See on, mida armastasin palavaimalt.“ Paar tolmukübet, paar valget terakest. Mu sõber sulges opaalega kaet südamekese: „Keegi ei aima, kui palavalt me armastasime üksteist.“ Mängige, Hispaania mängumehed. Mängige leegitsevalt ning kaua. Teie vals on vaid lühike ja lõpeb pea... Mis ütleb Hamlet, kui ta rehkendab vähenõudliku tõelikkusega? Mis jääb järele suurest Aleksandrist? Vähe tolmu, Horatio, vähe tolmu, millega võiks kinni katta praokese. Kes peaks siis kummitama, kes taas ilmuma? Kuid siiski — on's koolnud koolnud?

II. maavõistlus jalgpallis, Latvija-Eesti, 24. juulil, 1923. a. Tallinnas.

Läti esitusmeeskond.

täiesti surnud? sel määral surnud, et nad näiteks kutsuda ei saa? Jah, kas nad ei saa meid mitte kutsuda? koputusega, käe koputusega ukse pihta, või nilgaga, nagu nõmmekotka palja nilgaga, nilgaga — vastu meie akent?

Mu vaene vend, ta oli ainult kahekümne aastane ja nüüd juba ammu surnud, uskus, et teda kutsuti, ja ta närbus ning suri, et järgneda sellele, kes teda oli kutsunud. See oli varsi pääle ema surma. Meie, mina ja mu vend, lamasime kumbki omas toas, vaheuks aga oli avat. Me ei suutnud magada ses tühjas majas, nooruse nõutu valu puuris meisse oma üksisilmse vaate, kuna me lamasime ärkvel. Hooti kuulsin ma oma venda ohkavat, teda, kes kõneles nii harva. Siis jäi üsna vaikseks. „Uinusid sa, Oluf?“ küsisin ma. Sest ma kartsin pimeduses. „Ei“, vastas ta. „Maga sa ainult.“ „Jah“. Ja me vaikisime jälle — ning valvasime mõlemad.

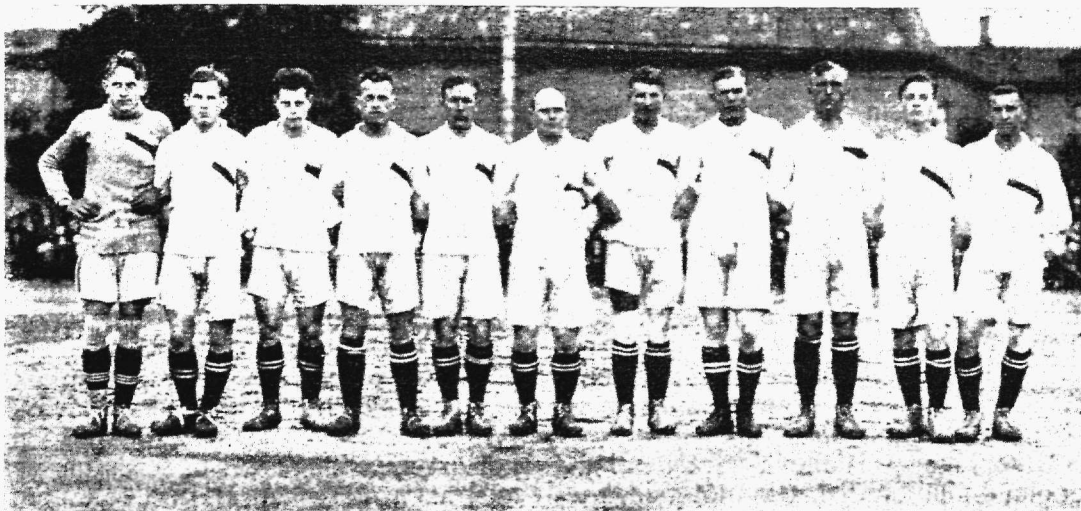
Ponnahtusin: väljas, vastu akent vastu mu venna akent kuuldus löök ja veel üks ning veel üks — kolm tugevat, kindlat lööki, nagu pahkluga, lahja pahkluga, tui tugeva, palja küünega. Ja taas jäi vaikseks, kuna ma värisesin terve kehast. Aga ma ei kõnelenud mitte otsekohe, ning kui ma kõnelesin, ütlesin vaid — ma ei tea mitte, miks ma löökide üle ei küsinud „magad sa, Oluf?“ Mu vend vastas mulle nagu varemgi: „Ei — — kuid sa maga ometi.“ Ka tema ei kõnelenud midagi löökidest, kolmest löögist. Oli ta neid kuulnud? Siiski, see polnud võimalik teisiti. Nad olid kostnud selgelt, üks-teise järele, kolm lööki — kolm lööki pahkluga, küünega. Ja Oluf oli neid kuulnud, nad olid tema aknale.

Sest järgmisel hommikul ütles ta meie vanale pälvijale, truule hingele, kes teda oli lapsena kannud kätel: „Marie, täna öösi kutsus mind ema...“ Ning sest päevast peale algas ta närbumine, vaikselt, hirmund silmil — nii kaugena, nii imelikult kaugena, nagu liiguks ta meie seas, ilma meie juures olemata, kaugel, kaugel ära — — üsna kaugel.

Kuus kuud hiljem aga (jah, just kuus kuud pääle aknale koputamise) saatsime meie ta surnuaiale, sängitasime ta ema kõrvale, selle kõrvale, kes teda kutsus. Kuid see on ju ebausku, ta käib mu sisima veendumuse vastu, ning ei pea sellesarnast ei mõtlema, veel vähem jutustama või sellest kirjutama. Milleks see? Kes kirjutab, peab inimese mõtteid kinnitama, mitte aga neid häirima. Surnud on surnud — ei ole neist järele muud kui vähe tolmu, nii palju kui võib sisalduda kullast südamekeses, kui palju võib koguneda ühte praokesesse.

Surnud on surnud ja nemad ei saa kutsuda. Ja siis ei saa nad ka mitte ilmuda? Ilmuda elavatena, ilmuda nagu elaksid nad? Ilmuda, et meid vaadelda, ilmuda, et meid manitseda? Ah, milline pöörasus, kuidas võib inimene sattuda sarnastele mõtetele...

Võib tolm omandada kuju? Võib mingi, mida ei ole, olla? See naeruvääristab me mõistuse; surnud on surnud. Ja need, kes kujutlevad neid näinud olevat, on vaid kujundit näinud, mida neile haiguse kestel on peegeldanud nende oma aju, hirmunud närvide pettekujund; nad nägid hallutsinatsiooni, nad on näinud samaseid kujundeid, mis teadmata kuidas, äkki üles kerkinud teadvuse kihvtitatud mülgastest,

Eesti esitusmeeskond.

nii kui kerkivad esile limased seemed, nägudega kui kortsu kuivanud punased millimallikad. Jah, hallutsinatsioonid, ei midagi muud, midagi teist kui hallutsinatsioonid. Ja kes näeb hallutsinatsioonid, peaks minema arsti juure... Ehk ei, ta peaks vahest loobuma sellest. Tänapäev peab oma arsti kohtlema ettevaatlikult. On asju, mida eelistan enesele pidada. Kes oma arstile kõik ütleks, saaks vahest nõuande, minna kuhugi ravitsusmajja, või veel hullemassegi kohta...

Nii siis, surnud ei pööra tagasi. Tolm kuldsest südamekesest peaks taas ilmuma? Ja siiski — — ma pole muidugi — olen seda äsja öelnud — kunagi näinud vaimu. Kujund, mida ma kaks korda nägin, oli mu surnud sõbra kujund, oli muidugi hallutsinatsioon, ei midagi muud, kui hallutsinatsioon. Kummatigi on selle juures kaks asjaolu, kaks iseäralist asjaolu. Sest esiteks: kui ma oma surnud sõpra, ei, ma mõtlen, tema kujundit nägin, oli mu mõistus, niivõrd, kui inimene oma mõistuse üle otsustada suudab ja eriti oma enese mõistuse üle (mis vist on raskem), läbi ja läbi terve. Ja teiseks: mu sõber oli mind ähvardanud... Ta oli mind, kuis seda öelda, ette valmistanud... Ent ma ei taha hälbida omis vaatlusis. Tahaksin jutustada, mis on sündinud ja kuis see tuli, üsna selgelt ja täsmaliselt.

Tundsin oma sakslasest-sõpra ju varasest noorusest peale. Ja ma olin jälginud ka kirge, mis tema ühel päeval vallutas, esimesest tunnist saadik. Kahju küll, tundsin ka naist, keda ta armastas — ja ma teadsin paremini kui keegi teine ja liiati hästi, et see naine ei vääri ta armastust. Kuid siiski vaikisin ja ei öelnud mida-

gi. Vaikisin lugupidamisest tema vastu, lugupidamisest selle naise vastu — tean mina seda? Võib olla, oli see lugupidamisest mu enese vastu. Need meie toiminguid, mis näivad jaunitena, on sageli salajamalt alatuimad ja arameelseimad... Tol päeval aga, mil mu sõbrale kõik tuli teatavaks, läks ta ja laskis enese maha. See oli ühel ööl, ja ta laskis kuuli otse südamesse, läbi naise pildi, mida ta kandis rinnal. Sedalaadi meelekindlus on haruldane, ent teda tuleb siiski ette. Kui ma kuulsin ta surmast, tundus mulle, nagu oleksin mina see, kes ta tappis, ja (see oli koledam) ma sain teada, et ta surres kandis südames meelehärma minu vastu — — — Sest enne surma oli ta mulle kirjutanud kirja. Selles seisis: „Ma lähen, sest et Sa mind oled petnud — tema ja Sina. Kuid Sa pead mind meeletuleta.“ — Sa pead mind meeletuleta.

Tal oli õigus. Tal oli õigus. Pika ja raske aja kestel ei läinud ta elu ja surm mu meelest... kuni möödus aeg ja ta pilt taandus aegapidi. Sest elavad peavad tegutsema elavatega. Me surnud sõbrad, oh, nende varjud istuvad aina kui kerjajad me tee kallastel (tee, mida me järelejäinud rändame), ning kui sageli langetame me ainsa nägusa mõttega mõninga almuse nende väljasirutatud kätele? Möödus nädalaid ja kuid, ilma et ma oleksin kinkinud oma sõbrale ainustki mõttevälgatust.

Siis aga... jah, siis sündis see ühel ööl, et ma teda nägin... see tähendab, ma tahan asjakäiku täsmaliselt jutustada. Sest loomulikult oli see vaid mu süda, mis töötas korratult ja oli ärrituses hetkel, mil ta mulle näis tervemana. Sellest hoolimata oli seal kõrval asjaolu, mis mu

meeli seekord segas ja mis mind segab, peab seda tunnistama, veel praegugi, mil seda mälestan. Olin õhtu veetnud lugedes ja enne kui heitsin voodi, mängisin vähe aega oma pere-mehe koeraga. Olin sünninud õhtust ning olin täielikus segamatus tasakaalus. Kui ma uinusin, põles nagu harilikult mu voodi kõrval laual väikene lamp. Magasin juba üsna rahulikult, und nägemata, üsna rahulikult. Äkki ärkasin ja mul oli tunne, nagu oleks keegi avanud ukse ning astunud tuppa. Ma pöörasin pea ja küsisin (olin üsna muretu): „Olete see Teie, Andreas?“ Sest Andreas oli mu teener ja ma mõtlesin, et tema see on. Uksel aga ei näinud ma kedagi, ja keegi ei vastanud.

Ent siis korraga — ja taeva pärast, sekund varem ei olnud mul kaugeimatki mõtet seda teha — keerasin end voodis ümber, tõstsin pea ja seal, leentoolis, kus ma armastasin istuda ning lugeda, seal, nurgas, otse mu vastu — istus tema, tema, mu sõber, kes end maha lasknud, tema, kellele ma palju nädalaid ei olnud kinkinud ainustki mõtet — ta istus kehastatult mu ees. Liikumatu, omas hallis univormis, habemeta, kitsa melankoolse näoga istus ta leentoolis ja vahtis üksisilmi oma saapa ninadele, nagu ta taotses seda teha...

Ja ma ütlesin temale kõvasti üle toa: „Olete see Teie Arnold — mis Te soovite?“ Mul ei olnud vähematki hirmu. Ma nägin vaid, et ta istus seal, ja ma küsisin. Ma vaatasin talle otsa lakkamatult, ilm kartuseta — kuni ta kadus. Ta kadus? tema, tema —

Aga ei, tema polnud see mitte. Ei, kuni p e t t e k u j u n d kadus. Sest olgugi, et ma näilikult olin täielikus tasakaalus, pidin siiski olema haige... mu teadvus pidi järsku olema paigalt nihkunud. Sedalaadi paigalt nihkumised sünnivad peaaegu sisimuses, meile midagi aaimata: nad on seal — ja ta kujund, mu sõbra pettekujund oli sarnase paigalt nihkumise tõttu esile kutsutud. Üsna kindlasti.

Surnud on surnud. Vähe tolmu. Nii vähe, et see vaevalt katab mu käe õõnsuse, ei või omandada kuju, ei või „ilmuda“ — ka mitte manitseda... Ometi... Sest seal oli kõrvalasjaolu ja see kõrvalasjaolu — — aga, nagu öeldud, tahan ma täpselt edasi anda:

Minu ajude äkiline haigeeksjäämine näis teisele külge hakanud olevat. Ja seda kahtlemata: minu peaaegu haigus oli külge hakanud teisele ajule selles majas, et see läks se-gaseks samal ajal. Ja seep see ongi, mis... Kuid ma tahan jutustada:

Kui ma hommikul alla tulin, ütles majapere-naine, ja ma ei olnud ainsalegi hingele jutusta-

nud sellest imelikust öösisest juhtumisest (nagu öeldud, ei pea ma arstile mitte kõnelema sarnaste asjade üle, sest võidakse mitte aru saada, ei ka teistele harilikkudele inimestele, nad võiksid valesti mõista maailma õiget korda): „Kuidas Teie käsi käib?“ küsis mu perenaine, kui ma einestasin, „ma olin mures Teie pärast, kui ma eile õhtul kõõgis istusin ja ootasin, kuni lähivad viimased võõrad, tuli mulle järsku nii jube tunne, et ma raamatu kõrvale panin ja mõtlesin: „sa lähed ja istud õige võõraste tuppa. Siis lähivad võõrad vahest rutemini ära ja sa võid puhkama minna?... Äkki läbibas tuulehoog maja, nii et kõik ukse avanesisid. Ja „Vips“, jah, see oli või kaim, hüppas välja omast korvist ning vingus... ta seisis mu ees ja vingus, nagu oleks laip majas... („Laip majas“, kordasin ma sõnatult ja mu juukse tüükad seisisid peanahas terasnaeltena). „Mul hakkas üsna külm“ jatkas mu perenaine (ja näis, nagu oleks ta seda praegugi veel), „olgugi, et ma pole ebausklik... See on ometi imelik, mõtlesin ma, ja läksin õue, et näha kas tõesti nii järsku on tõusnud kange tuul. Väljas oli aga üsna vagune. Äkki kihvatas mul peast läbi: jumal, viimati on mu herrale juhtunud midagi... Ma jooksin trepist üles ning olin nii hirmunud, et mu põlved värisesisid, jah, tõesti, — ja ma kuulatasin teie ukse taga. Kuid teie juures oli kõik vagune, ning ma tulin jälle alla... See kõik on muidugi hurjus...“ (ja ta nüüdis naeratada), „aga öösi tuleb mitmesuguseid mõt-teid — —“

Ma küsisin ainult: „Mis kella ajal see umbes oli, kui teie mu ukse juures käisite?“ „Kell oli parajasti kakskümmend minutit enne üht... Sest ma vaatasin alla tulles suurt kella“. Kakskümmend minutit enne üht. See oli just sel hetkel, mil ma teda nägin, surnud — või ei, ei, tema kujundit... sest ka minagi olin vaadatud kella: kakskümmend minutit enne üht... See oli imelik, äärmiselt imelik — mitte kergelt seletatav või üldse mitte seletatav.

Aga isegi, kui mingit asja ei saa seletada, ei tarvitse ta sünnitada hirmu. Ja pealegi, kui ta end tõesti tahtis mulle meele tuletada, miks siis just sel päeval, kui ma olin rahulolev ja rahulik — ehk siis, et ta just soovis segada mu rahu. See oli võimalik. Kui ta tõesti tuli, ei tulnud ta mitte heal mõttel. Ta kiri sisaldas ähvarduse. Noh, kui ma jätkan selle loo meeletuletamist, hakkan teda viimaks isegi uskuma, mina — kindel on aga, et ma kunagi omas elus pole olnud nii tasakaalus kui seekord, kui ma teda nägin esimest korda... ja... kui ma teda nägin teist korda.

Sest ma olen teda näinud — teist korda. Kaks korda olen ma teda näinud. Ja seep see ongi, mis... Ei, ma ei taha hälbida vaatlusis, vaid jutustada võimalikult täpselt. Nii siis, ma nägin teda teist korda. Ta kujundit, mõtlen, nägin ma. See oli Pariisis. Olin saabunud koju ühelt suurelt ballilt. Üks mu tuttav saatis mind omas tõllas. Me olime ülevas meeleolus ning kõnelesime ilma ükskõikseimaist asjust. Lisan juure, et ma midagi polnud joonud. Pariisi ballidel peab lahinguid lööma einelaua juures ja vallutab heal juhusel klaasi „Mercier.“ Mu tuttav astus tõllast, ja me silmapilgu seisime lobisedes mu maja trepi ees. Siis helistasin ma uksehoidjat, mu maja uks avati ja ma läksin tasa oma ette ümisesedes läbi vestibüüli, ning ma mäletan üsna selgesti, et see oli valsi viis, mida ma ümisesin. Ma astusin elutuppa, vabastusin üliriidest ja mõtlesin oma tuttava ning ta hobuse peale — ja kuna ma enese ümber keeran ja seal, seal nurgas, leentoolis, silmad minu poole pöördud, istub tema, — tema, minu sakslasest sõber, minu surnud sõber, tema, kes enese maha laskis... Omas univormis, silmad minu poole pöördud... otse minu näole. Jah, nüüd oli ta nad tõstnud saapaninadelt...

Aga hirmuta, imetluseta — nagu oleksin ma oodanud ta ilmumist, ütlesin ma: „Olete teie see, Arnold? Mis te soovite?“ Ta ei liigutanud, ja kuna ma kuulsin kaugenevat oma tuttava tõlda (sest seda ma kuulsin), jatkasin ma talle otsa vaatamist — kuni ta kadus. Ei, ei, kuni ta kujund kadus. Olgugi et ta silmad, mis olid puuritud minu omadesse — ma oleksin võinud vanduda selle peale, et nad elasid, mitte minu eluga, vaid ühe teise, ühe eluga, mis on tugevam, kui minu silmade oma — aga et nad elasid... Ja, selle peale oleksin võinud anda oma ausõna.

... Ma ei tea mitte, palju aega möödus, kas üldse aega möödus, kui ma võpatusin, sest et koputati vastu mu akna luuke. Mis see oli? Ma avasin — ja ma tunnistan, mu käed värisesid seal juures — ja väljas silmasin ma oma Pariisi tuttavat: „Ega te ometi haige ole“, hüüdis ta läbi akna. „Ei, sugugi mitte. Miks siis?“ vastasin ma ning kõnelesin väga rahulikult. (Nagu juba kolm korda öeldud: ei pea sarnaseid asju kellegile, ei ka oma sõpradele ilmutama). See sõber kuulab osavõtlikult ja kuna ta trepist alla läheb, sõnab ta iseeneses: „Siis niikaugel juba. See vaene mees, aga seda oli juba ammu oodata.“

„Ah“, ütles mu tuttav väljas akna all: „see oli ainult rumal arvamine... Kui ma edasi sõitsin, tuli mulle järsku mõte, teie olete haigeks jäänud, ja ma käskisin kutsarit ümber pöörata. Noh, tänu taevale, head ööd...“ Ta astus jälle tõlda ja sõitis minema. Minuaju haigus oli nii siiski k ü l g e h a k a n u d, samuti nagu esimeselgi korral võrdlemisi võõrale inimesele — see on ümberlökkamata ime-lik ses asjas.

Miks ei peaks ka aju äkiline haigus külge hakkama. See oleks ju üsna loomulik. Mõtete ülekanne, haiglase mõtte ülekanne. — Haigus — ainult külgehakkav haigus.

Aga siiski, miks ei peaks ma seda tunnista- tama, kuna ma kõik muu olen jutustanud: Olen endale öelnud, kui ta mind „manitseb“ kolmat korda — teeb ta seda kindlasti selleks, et mulle muretseda rahu. Ja kolmas kord — on vististi viimne kord....

Hüüab ta siis, viipab käega (ta käsi oli kahvatu ka elu ajal), et mind kutsuda?

Ja seuran ma teda, pean temaga minema, temaga siit lahkuma — nagu mu vend?

SUGUHAIGUSED JA KOMBLUS.

PROF. A PALDROCK.

Kes ei tunneks liigjoomise tagajärgi: perekonnaelu rikkumist, majanduslise olukorra hävinemist, kuritegusid, rida haigusi, hullumeel- sust, enesetapmist ja mis kõige koledam — järeltuleva soo kõdunemist. Arstide ja kohtunik- kude äranägemise järele on pool kõigist nõdra- meelsetest, langetõbistest ja kurjategijatest ning rohkem kui pool langenud naistest ja joodi- kutest pärit vanematest, kes joodikud olid.

Dr. G. Rosenfeld — Breslaus kirjeldab järgmist: Umbes 1850. joonistas Alfred

Rethel oma kuulsa pildi „surma tants“. Surma kujutav luukere, mida must rüüd ümbrit- seb, mängib tantsule — kaht pikemat luud selleks nagu viiulit tarvitades. Pöörases tant- suhullustuses keerlevad tema ümber paarid selleks, et paar sammu eemal surnult maha langeda, kuna mõned kokkunud nägudega ära joosta püüavad. See on Retheli piltlik ku- jutus kolera möllangust, mis palju ohvrid nõu- dis 1848. ja 1849. aastatel.

Kui tänane Rethel sarnast kujutust joonis-

Tehnikakooli lõpetajate paraad.

tada tahaks, siis võiks ta julgesti pildile kolm surma paigutada. Need kujutaksid: esimene, kuivanud ja konte lõgistav, kelle näos tiisikushaiguse ilme ja sisselangenud silmad — tuberkuloosi; teine, kisavalt ehtinud, langenud naine — kiimalushaiguste taudi; ja kolmas, läikivate rasvaste paledega, karikaga ning vaadiga kaenla all — alkoholitaudi. Ühelgi neist kolmest ei puuduks ohvrid, sest küllalt on neid, kes kahele, isegi kõigile kolmele järele tantsivad. Mitte vähe ei leidu neid, kes oma eluküünla mõlemast otsast põlema on pannud. Kiimalustuhinas, ise suguhaiged, langevad nad alkoholi mõju kütikesse ehk lõpetavad oma elu tiisikushaigetena.

Alkoholi ja suguhaiguste vahekorda vaadeldes näeme, kuidas nad mõlemad vastamisi üksteisele ohvrid muretsevad.

Kellegil pole teadmata, et alkohol sugulisele tegevusele ergutab. Lendsõnaks on saanud ütlus: viinata on armastus külm. Kujutame ette, mis ahastavat leina ja närivat valu neis sõnades peitub. Tihti seletavad noormehed, et see joomingu järele oli, kui ta esimest korda elus naist kaisutama läks. Alkoholi oli tarvis olnud, et oma häbitunnet avaliku naise ees maha suruda, sest puhta noormehena ei tihanud ta päise päeva ajal seda sammu astuda. See oli muidugi esimene samm, mis ülesaamist nõudis; järgmistel polnud enam neid tõkkeid ees. Küsime, kuidas alkohol seda

korda saadab? Vastuse leiame alkoholi mõjus hingelise tegevuse peale. Laialdane on arvamine, et alkohol vaimlisele tegevusele ergutab, sest iga päev arvame seda oma silmaga näha võivat. Kes ei peaks ka tähele pannud olema, kuidas kokkukogunud seltskonnas alguses jutuaamine korda minna ei taha, siis aga alkoholi mõjul tuju elavamaks läheb ja isegi kõlavad hääled kuuldavale tulevad, mida rutulised liigutused mõjuvalt toetada püüavad — lühidalt öeldud: alkohol oli täbarast seisukorrast päästja osa mänginud. Elavamaks muutunud isikud tarvitavad rohkem sõnu, kui enne seda. Küsimuseks on, kas see sellepärast sünnib, et neil rohkem mõtteid tekkinud — või aga mõtete arvu ühesuguseks jäämise, ehk isegi vähenemise juures, tung tuli rohkem sõnu tarvitada — see on lobisema hakata. Meie ees on küsimus, kas alkohol mõtete arvu tõstab või aga lobisejaks teeb?

Selle küsimuse saame prof. Kraepelini järele kergesti lahendada. Nimetame kainele inimesele kokkuarvamiseks mõned arvud ja tähendame ära, kui palju kokkuarvamiseks aega läks. Selle järele kordame sama katset sama isikuga peale seda, kui ta alkoholi tarvitanud. Kui siis mõlemaid aegu, mis kokkuarvamiseks tarvis läks, võrdleme, näeme, et alkoholi tarvitanud seisukorral 30 prots. rohkem aega kokkulugemiseks tarvis on kui kainest peast.

Prof. Aschaffenburg võrdles trükladujate tegevust enne ja peale seda, kui nad kaks klaasi Greeka veini joonud olid ja leidis, et töö edukus viina joomise läbi 15 prots. võrra kahanenud oli. Need katsed kui ka õigesti ja kiirkirjutamine kirjutusmasinatel, enne ja peale alkoholi tarvitamist viisid arusaamisele, et alkohol mitte mõtete tegevusvõime tekitaja pole, vaid — just vastuoksa — selle vähendaja on.

Selge on, et alkohol ergutatud olekut sünnitades mitte mõtete arvu ei suurenda, ja kui rohkeid ütlusi tarvitatakse, siis sünnib see ainult iha arvel ütlusi teha ja see on lobisemine. Alkoholi mõjul kaob tagasihoidlik olek ütlustes, see on: kõrvaldub häbelik olek, mis isikut tagasi hoidis midagi ütlemast, mida ta harilikult oludes tähtsaks ei pea — psühholoogid tarvitavad selle jaoks mõistet: takistused kõrvalduvad. Kõrvalduvad alkoholi läbi kõik normaalsed takistused, nagu see vist küllalt tuttav — kirkuritegude juures. Neid ilmuvusi annab meile suurlinna elu oma meelitustega, kus alkoholi mõju tõttu ülevasse meeoleolu sattuvad isikud tänavatel hiilivate libude kätte langevad — või jälle kokkusaamiskohtadele tõttavad. Juure tuleb veel, et noorsool aimugi pole neist hädadohtudest, mis neid seal ümbritsevad.

Alkoholi mõjust rääkides ütleb prof. Notthoff — Münchenis: Toores tung omandab peremehekoha silmapilkses asjaolus. Ei mõelda tervise, majandusliste ja rahaliste kahjude ega ka häbitunde, au, usu ja kohuste peale, mis harilikult takistavate ettekujutustena mõjuvad — need kõik hukuvad sugulises ihas, mida alkohol kirgluseni piitsutanud, nagu suures meres. Silma paistab, kuidas alkoholi läbi ergutatud isik ülbeid kõnekääne tarvitama hakkab, mille rohkus tema purjus oleku mõöduga kasvab, et ta kahtlaste naistega lepib ja isegi suguliselt nendega läbi käib, kellest ta kaimelt põlastusega eemal hoidub ja muidu tarvitavad kaitseabinõud hoolimatult tarvitamata jätab. Teame, et alkohol küll suguliselt ergutab, tegujõudu aga vähendab, kusjuures purjus isik küll toremalt asja toimetab ning haigustele külgehakkamiseks rohkem võimalusi loob. Mitte vähem tuntud pole joodikute juures vaimline kõdunemine, kombuse langemine ja kalduvus sugulistele kuritegudele: nad ärituvad kergesti vihale ja talitavad nii mõnigi kord loomalikult toorelt.

Selle asjaolu kohta sõna võttes seletab W. Helpach järgmist: Näeme, et alkoholi tarvitamine tõsise meele meie kõnedest ka pikema aja peale eemale peletab, see on tema

kõige rõõmsamalt tervitatud ja soovitud mõju. Sellele järgnevad kirgliste kalduvuste erutamine ning komblustunde takistuste langemine — ergutatud olek ja joovastus sunnivad häid kavatsusi unustama ja sünnitavad ülendatud heatahtliku meeoleolu, mis omane kartmatule: mis mul siis ikka juhtuda võib?!

Agaga ka eetiliste tunnete takistused langevad ära ja tumestuvad kõrgemad nõudmised kuju suhtes, kes või isegi mis kirgi vaigistaks; isegi vastikustunne kaob — ja alkoholi auru-dega tumestatu valib oma ihade tallermaaks liig kergesti ringkondi, missugustesse ta kaimelt iialgi alla ei sammuks, kust ta harilikult kõrvale pöördud pilguga ja kinnipigistatud nina mööda ruttaks, kus nii tihti suguhaiguste pesad peituvad. Samal määral, nagu jooanud elukardetavaid vägitükikesi toime panevad, unustavad nad suguliselt erutatud silmapilgul ka nende abinõude tarvitamise, mis haigeksjäämist ehk oleks võinud ära hoida. Mitte üksikutega ei ole siin tegemist, vaid sadandete ja tuhandetega, kes niisuguses alkoholi joovastuses oma hoolsasti hoitud tervise kaotavad — aastate või aastakümnete peale oma elu rikkudes suguhaigetena. Isegi haigeks jäänutena ei pääse nad alkoholi kütkest. Ravitsemisel keelatakse alkoholi tarvitamine. Haigeksjäänud ei saa seda keeldu seltskonna pealekäimisel täita, kui nad endid koosistujatest eraldada ja pilkeaineks saada ei taha.

Pikendatud poissmehepõlve-aeg aitab ühes sugulisele läbikäimisele väljaspool abielu, sellelega suguhaiguste saamise võimalusele kaasa aidates. Teadmatus, millal kord abiellu astuda võimalik oleks, õhutab sugulistele lõbutsemistele väljaspool abielu ja peagi harjutakse selle viisiga. Hoolimatus laseb peagi unustusse jääda, et see tegutsemine hädaohuga seotud. Ja mõnigi tormab lahtiste silmadega haigeksjäämise võimalusele vastu, sest aega jäävat ju küllalt veel üle, tublit ravitsemist ette võtta, kui kord mõte peaks tulema abiellu astuda.

Suurlinna elu oma erutustega teeb inimesed erguhaigeiks — närvilisiks. Ta ergutab kirglust rohkem kui maaelu. Linnas elatakse rohkem hilja õhtul ja öösel elumaitsemise suhtes, kuna maaelu seda ei tunne. Puhkamise asemel pärast päevast tööd moodustab siin puhkuse vaheldus; ja linn on väsimatult tegev kõigile soovidele vastu tulema, pannes toime näokattepidusid, varieteesid ja kabareesid, mis kõik ilma erootilise ilmeta eluvõimetud oleksid.

Elu mõnususte maitsemine mitte kodus, vaid kõrtsis on kaugele ulatuv pahe, mis tööaja lühendamise, palgakõrgenduste ja rahva lõbustuste eest

hoolitsemise abil vist küll parandatav pole, vaid nende mõju on just vastupidine, sest nad aitavad veel ühes asjaolu halvemasse järjekorda viia.

Pöörame Rosenfeldi mõttekäigu juure tagasi. Alkohol pole hädahoitlik mitte ainult seni vooruslikult läbisaanutele, vaid ka kogemustega isikutele. Mõnigi abielumees komistab õigelt teelt kõrvale nokastunud olekus — on meelitustele kergemini kättesaadav, sest et vastupanevusvõime kõrvaldatud. Mõnigi abieluõnn on kalju otsa sattunud ja hukkunud, kui siin juures — ja see pole haruldane asi — veel suguhaigus koju kaasa toodi.

Forelli järele said 122 meest ja 29 naisest suguhaigusi „olles alkoholi mõju all“ 76,4 prots. meestest ja 65,5 prots. naistest. Ei pea mitte arvama, et nad selle juures purjus olid, vaid nad olid ainult nõnda nimetatud „süütus heas tujus.“ Ka jääb nokastunud olekus kahe silma vahele kaitseabinõude tarvitamine haiguste saamise vastu, millega suguhaiguste laialilaotamist toetatakse. Kõige koledam on, kui eksisammule siifilishai-geksjäämine järgneb ja haige oma südamepiina alkoholisse ära uputamisele asub. Mitte küllalt tungivalt ei saa talle Fournier sõnu meele tuletada: „Alkoholi läbi joovastumisega valmistuvad siifilishai-geid hullumajale ette.“

Seni käsitletud andmed näitavad meile sugulisi hädahoitusid, millesse mehed alkoholi tarvitamisega sattuda võivad. Mitte väiksemad pole hädahoitlikud naistele, olgu et nad ise alkoholi kütikesse langevad või kaudselt mehe läbi hädahoitlike osanikuks saavad. Tuletame meele võõrastemaja toakest, kuhu paarike süütut õhtueinet võtma läheb, võib olla, peidus mõnd musukest vahetama. Tuju tõstmiseks joodud klaas veini kõrvaldab peagi loomuliku tagasihoidlikkuse, noormehe algatusjulgust tõstes ja tütarlapse vastupanemisevõimet halvates ja tagajärg on Goethe sõnu tarvitades: „lillekene kaotatu“ — ning prostitutsioonil on lõppude lõpuks mahajäetud sõbrannas üks ohver rohkem. Mõlemale poolele oli alkohol vahelsobitajaks olnud. Et kahjatsemisväärt tütarlaps siinjuures oma meelitaja käest tihti ka veel suguhai-

guse omandab ja selle tõttu meeletu sammu kurbj tagajärgi täies ulatuses maitsma on sunnitud, on kahjuks küllalt tuttav tõde.

Lõpuks juhib Rosenfeld veel tähelepanu tagajärgede peale, mis vanemate alkoholi tarvitamisel järeltuleva soo peale on: surnult ilmale toodud lapsed ja kõdunev järeltulev sugu. Kokkuvõttes jõuab ta järgmiste lõppsõnadeni: 1) võhikut noorsugu kui ka kogemustega mehi ergutab alkoholi tarvitamine vastupanevust vähendades seaduslikult korraldamatule (illegitim) sugulisele läbikäimisele ja võimaldab haiguste saamist. 2) Hoollimatuse tõttu jäävad kaitseabinõud tarvitamata, mispärast nokastunud isikud rohkem hädahoitus on haigusi omandama. 3) Alkoholism kergendab tütarlaste langemist ja edendab prostitutsiooni. 4) Alkoholism muudab siifilishai-geuse käigu raskeks, edenevale halvatusse ja selgrooüdukuivenemisele pinda luues. 5) Alkoholismil on kaugele ulatuvad tagajärjed järeltuleva soo tervisele. Tihti võib tähele panna surnult sündinud lapsi, vördjaid, vaimliselt puudulikult arenenud ja alaväärtuslisi isikuid ning nõdrameelseid.

Eelnimetatud prof. Nott-haffit on põhjalikus töös alkoholi ja suguhaiguste vahetõrke seletanud, kaine arvustades ja kõiki asjasse puutuvaid isikuid sõnale tulla lastes. Tema lõppsõnad on: Tõeks jääb, et alkoholi peale kui tõsise suguhaiguste edendaja peale vaadata tuleb, sest ta venitab ravitsemisaja pikale, luues võimalusi haiguse edasiandmisele. Samas suhtes mõjudes aitab ta aga ka prostitutsiooni laiendada. Kui see ka mitte igakord nii ei sünni, nagu seda ekslikult kirjutama on hakatud, et ta naise esimesele sammule viib ja pärast ühes aitab teda alla kiskuda kuni prostitutsioonini, ehk laimatu täisarulise naise otseteel prostitutsioonile peletab, sünnitab ta ometi kehaliselt ja vaimliselt kõdunenud õhkonna, kust suurem osa langenud naistest pärit. Tema läbi tooreneb prostitutsioon ikka rohkem ja rohkem; tervishoidlikes suhtes hädahoitlikumaks minnes ja kokkupuutumisevõimalusi luues teeb ta nõudjatele prostitutsiooni kättesaadavaks. Ärgem unustagem, et järelevalveta prostitutsioon tervishoidlikult kahtlasem on kui

Hermann Bahr,

tähtis Austria kirjanik, kelle näidendid Eesti teatriteski rohkesti ette kantud, sai neil päevil 60 a. vanaks.

valvealune. Kindel on ka, et alkoholi halvav mõju peaju peale ja tema ergutamise sugulisele läbikäimisele viib — ettevaatamatuile ja suguliseid hädaohkkudele ühendustele, mis selleta ei sünniks. Landsteini, Forelli ja Mülleri poolt väljendatud vaade: alkohol olevat lihtsalt suguhaiguste isa — pole õige. Mainitud autorid olid oma statistilise materiaali läbitöötamisel liig vähe arvesse võtnud kaudseid tingimusi: ka puudusid neil võrdlemiseks objektid, nagu seda Notthafft näitas. Roojase vahesobitaja osa ei saa aga keegi alkoholilt võtta.

1909.—1918. aastani Tartus minu ravitsemisel olnud 2690 suguhaigest olid oma haiguse saanud alkoholilises rõõmsas tujus: gonorrhöat 10,44 prots., ulcus mollet 13 prots. ja siifilist 14 prots.; purjus olekus: gonorrhöat 34,17 prots., ulcus mollet 34 prots. ja siifilist 36 prots. Mõlemat arvude rida kokku võttes näeme, et alkohol haiguse saamisel kaasa aidanud on kõigil gonorrhöa juhtumistel 44,58 prots., ulcus molle juures 47 prots. ja siifilise juures 50 prots.

Olgu siin tähendatud, et haiguse allikaks olid ülekaalus registreerimatud naised, kuna valvealused vähemuses seisisid.

Meie kõneaineks on suguhaigused ja kombulus ja selles suhtes siin ettetoodud vaadete najal jõuame otsusele, et kombuluses peitub kahtlemata suur jõud suguhaiguste vastu võitlemisel. Kombuluse toorenemine upitab suguhaigused kõrgemale järjele, mis meie heale käekäigule hädaohkkud ja millele vahelsobitaja alkohol mitte vähem põlastusväärseks kaaslasest pole; ühisel jõul veavad nad — suguhaigused ja alkohol — meid kuristiku poole. Meid ümbritseva hädaohu vastu on vaja ja ka võimalus olemas võitlust alata — ja nimelt kohe, et mitte hiljaks jääda. Algust teha tuleb avalikkude seletuste andmisega täiskasvanutele suguelu küsimustes. Kodu- ja kool peab aga sellel alal võrsuva noorsoo eest hoolitsema. Kui ka meie juures sündimise arvu vähenemine alaliseks nähtuseks kipub saama, siis on siin suur osa süüst siifilise ja alkoholi arvele panna. Seisukorra kestmisega satub isamaa hädaohku!

Hädaohk peab kõrvaldatama ja ta on kõrvaldatav — ning äratehtavale tööle lehvib ta sunna vastu isamaa hea, tegu võimuline tulevik.

LORD NELSONI VIIMANE ARMASTUS.

SCHUMACHERI AJALOOLINE ROMAAN.

Tõlkinud E. J.

Peale lõunat tuli mr. Clarke tagasi.

Troubridge oli enne teda „Vanguard“ile jõudnud. Oma hõiskavate ohvitseeride ees oli Nelson vaimustatud kõnes lady Hamiltoni ja Maria Carolinat kiitnud. Ainult neile mõlemitele naistele*) olevat nad tänu võlgu, et neile tee kuulsusele avanes.

Kuna siis madrused ankrud hiivasid oli ta kajutis lady Hamiltonile vastuse kirjutanud.

„Minu kallid lady Hamilton!

Kuninganna käsukirja olen suudelnud. Palun ütlege temale, et ma selle au peale loodan ka tema kätt kord suudel-

*) Omas testamendis kordas Nelson seda tõendust. „Inglise laevastik poleks kunagi minu juhatusel Egiptusesse saabunud, kui mitte lady Hamilton kuninganna peale poleks mõjunud, et see Syrakus'i sadamakomandandile käsu saatis meie laevastikku sedavõrd toetada, et meie toiduainetega ja kõikide muude hädasti tarvitaminevate abinõudega varustusime. Meie läksime Syrakus'i, muretsesime toiduaineid, purjetasime Egiptusesse ja hävitasime Prantsuse laevastiku.“

da tohtivat, kui saatus mulle armuline on. Kinnitage oma majasteedile, et keegi temale rohkem õnne ei soovi kui mina. Tema perekonna kannatused olgu meie lahingupäeval toetuseks. Ärge kartke tagajärgi.

Jumal õnnistagu Teid ja sir Villiami! Ütelge talle, et ta kirja praegusel silmapilgul vastata ei saa.

Truuduses Teie

Horatio Nelson.

17. mai.

Omas ärrituses oli Nelson juuni asemel mai kirjutanud. Sir Villiam pilkas selle üle, ainult vaevaga oma viha varjates.

Tema poleks igatahes seda päeva, mis talle surma võis tuua, mitte sarnase kärsitusega oodanud...

* * *

Kaks päeva hiljem kirjutas kuninganna Emmale. Buonaparte oli Malta juures ilmunud, oli johaniitlasi sundinud saart üle andma.

Emma andis teate Nelsonile üle. See vastas mõne reaga, et ta kohe teele asub. Siis ei kuulnud ta temast enam midagi.

Kuid Garat, Prantsuse saadik, näis salakuulajate kaudu teate olevat saanud, et Inglise laevastik Sürakuusis viibib. Ähvardaval toonil nõudis ta valitsuselt inglaste väljasaatmist kõikidest sadamatest. Actoni kõrvaldamist, Messiina sadama üleandmist Prantsuse laevastikule ja äraandmisprotsesside lõpetamist, mille otsuse ohvrid juba üle nelja aasta vangimajades ootavad.

Lõpuks lisas ta, et ta kõik teab. Neapel loovad salaseptsusi Inglismaaga Prantsuse vastu. Acton ja kuninganna olevat ise kahtluse all salajases abiandmises Nelsonile. Ja kui Acton süü sadamakomandandi peale veeretab, nõudis ta kõige valjemat sadamasulgumist igaihele, kes läheneb, ja ahelais süüdlase väljaandmist...

Tund näis lähenevat, kus Emma oma sõna täitma pidi, et kuningannat päästa.

Kuid ta ei kartnud silmapilkugi. Naeratades julgustas ta Maria Carolinat. Mille eest pidi ta hirmu tundma? Nelson oli teel. Nelson võidab.

Lõpuks tuli temalt teade.
Sürakuusist...
Jälle Sürakuusist?

Nelson oli Maltas olnud. Kuid kuue päeva eest oli laevastik edasi Egüptusse purjetanud. Ta oli talle jälginud. Kiiremas sõidus oli ta Aleksandriasse jõudnud. Ka seal ühtki jälge. Põhjapoolle oli ta siis käänanud Süüria kallast mööda Väike-Aasiasse. Sealt Kreeta lõunapoolset randa mööda tagasi lääne. Ilma vaenlast kohtamata, ilma ühtki teadet temast saamata. Kiirsõjalaevad puudusid tal, millela ta peaaegu jõuetu oli.

Nüüd oli ta jälle Sürakuusis. Meeleheitel. Tal oli rinnus tunne, nagu paisuks süda, nagu peaks temas miski kärisev.

Ja ta vajas joogivett, toiduaineid laevadele. Sadamakomandant tegi aga raskusi. Ei tahtnud endist käsku sadamaavamiseks tunnustada. Uut käsikirja oli ta näidanud, mis teda sundis äärmist erapooletust pidama.

Nelson oli hulluks minemas.

„Sarnast kahtlemist rahvuse poolt, kellele abiks oleme tulnud ja kelle eest võitleme, ei mõista ma. Olen nõnda är-

ritatud, et vaevalt ennast rahule sundida saan, et ühele daamile Teie seisuses niisuguses toonis kirjutada, millega ma Teile vastu tahan tulla. Mis plaanid on Teil ja sir Villiamil Vahemere kohta? Kui meile kõik Sitsiilia sadamad suletakse, siis on parem, kui me asjast taandume. Jumala eest, see kahepaiksus ärritab mind! Kuna mul ometi muid mõtteid pole, kui prantslasi leida ja oma kätetasu nende peale välja kallata“.

Tunni pärast oli Emma Maria Carolina juures.

Jälle kõnelemine. Jälle võitlus. Ja jälle lõpulik võit.

Õhtul läks uus salakäsk sadamakomandandile...

Kahe päeva pärast Nelsonilt vastus. Täis uusi lootusi.

„Tänu Teile oleme toiduaineid saanud ja Arethusa allikast vett pumbanud. Kas pole sel hea tähendus*)? Esimese kohase tuulega asume teele. Ja vannun Teile, tulen tagasi kas loorberitega ehitud või küpressidega kaetud.

Nelson.“

* * *

Järgmisel päeval ähvardas Garat ära sõita. Sõda näis möödapääsematu.

Värisedes lubas Acton asja uurida ja süüdlasi karistada. Ja et Neapeli head tahtmist näidata, alustas ta äraandjateprotsesse. Kahesttuhandest kaheksastajast süüdlasest, kes neliaastat vangis olid vaevlenud, mõisteti suurem jagu kiires korras õigeks. Ainult mõningatele määrati kergemaid karistusi. Vanni tagandati ametist. Üldisest vihast tagaaetud, põgenes ta Neapelist ja peidutas ennast kusagile üksikusse maanurka.

Sellegipärast jätkas Garat oma ähvardavat tooni. Süütute õigekstunnistamine olevat valitsuse kohus iseenda vastu. Ainult erapooletuse kahekordne rikkujat tulevat karistada, siis jääks Prantsusmaa rahule. Ja oma pealetungimist avalikult oma otsekohese vastase poole nõudis ta sir Villiami ärakutsumist...

Ainult Nelsoni võit võis pääsmist tuua. Kuid see võit...

*) Alpeioselt tagaaetud, muudeti näkk Arethusa Diana poolt allikaks, mis Ortügia madalmaal Sürakuusi juures veel tänapäev seda nime kannab. Nelson võrdles seda legendi oma ettevõttega ja lootis prantslasi hävitada, nagu Arethusa veeks muudeti.

Kahekümneviielendal juulil oli Nelson Süra-kuusist lahkunud. Nüüd oli juba ammu augusti käes. Ja kaugelolijast ühtki sõnumit...

Haiglase pingutusega ootas kogu ilm. Nelsoni vaenlased hõiskasid. Laotasid laimavaid kuulujutte tema hullustussõitudest. Ühed nimetasid teda võimetuks, kes esimesel iseseisval juhatusel sisse kukub; teised Prantsusmaa raha eest äraostetud petiseks. Juba valas Londoni parlamendis opositsioon Fox'i all oma teravaid pilkeid valitsuse vastu, et see lootnud oli üht Buonaparte Nelsoni läbi hävitada võivat...

Emma üksinda kaitses teda avalikult. Kas ei olene merimehe õnn nagu iga teisegi soldati oma lihtsast juhusest, saatuse vahelduvatest tujudest?

Vastutuul võis teda kergesti eesmärgist kõrvale ajada; pime öö, ilma et teaks aimatagi, teda oma vaenlasest mööda juhtida, torm tema jõudu halvata. Ja Nelsonil puudusid peale selle veel kiirsõjalaevad...

Ta ei vankunud omas usus. Kuid see teadmatus tegi teda haigeks. Puurivat valu tundis ta meelekohtades, silmades. Kuklas torkasid nagu teravad nõelad. Ilma välise põhjuseta valgus veri pähe, tegi ta uimaseks, et ta ruttu istuma pidi, kui kukkuda ei tahtnud.

Murelikult lasi sir Villiam doktor Cirillot kutsuda. Ta vaatas teda järele, raputas pead ja kordas oma hoiatust kuningannaga läbikäimise eest. Kogu hoovile olevat Maria Carolina hüsteeria külge hakanud. Emma olevat kõige kauem vastu pidanud. Nüüd aga hakkavat ka tema paratamatu haiguse tundemärke tundma.

Emma naeratas uskmatult. Ta pidas tema kindlat otsust vihkamiseks Maria Carolina vastu, kes vaimuliikumist rahva seas hävitada tahtes, alaealisi poisikesi kaagile saatis. Omas arvamises Emma tervise kohta eksis ta igatahes. Kas ei kannatanud ta juba aastaid enne seda kui ta Maria Carolinaga kokku puutus, niisuguste hoode all? Ta aga ei tohtinud talle seda öelda; ei võinud teda ohuta lasta oma kannatusteedele pilku heita, kui väga ta ka ei ihaldanud kogenud arsti arvamisi kuulda, neist selgust enda üle leida.

* * *

Esimesel septembril oli Cirillo tema juures olnud. Teisel tundis ta enese nii terve olevat, et sir Villiami Pompeijisse kutsus alatud kaevamisi jätkama.

Kolmandal...

Juba vara hommikul tõi teener talle kirja.

Kaks Inglise merimeest olid talle selle annud. Nad ootasid eestois.

Esimesel pilgul tundis ta Nelsoni käekirja. Värisedes avas ta, luges...

„Mu kallis lady Hamilton!

Varsti võite Horatio Nelsoni laeva näha. Tohib ta ausameelse hindamise peale loota? Tema kahjud on aumärgid.

Selle kirja toojateks luban enesele kaptenid Capel ja Hoste esitleda. Neil on Teie jaoks kiirsõnumid, mis loodetavasti Teie ootustele vastavad.

Teie

Horatio Nelson.“

Tema äkilise viibe peale juhatas teener kaptenid sisse. Hingeldades, rääkimiseks võimetu tõusis ta omalt toolilt püsti ning vaatas neile tarretunult otsa.

Vanem esitas ennast ja oma saatjat.

„Kapten Capel, mylady!

Kapten Hoste! Meie tuleme admiraal Nelsonilt, Egiptusest, Abukirist...“

„Võit?“ karjatas ta. „Jumala pärast, öelge mulle, on võit?“

Nelson Abukiri lahingus 1. aug. 1798.

Leitnant Galway teatab Nelsonile, keda lõhketükk peast haavanud, Prantsuse admiraallaeva „Orienti“ põlemisest.

Kapten Capel noogutas pead.

„Suurim merivõit, mylady, mida ilm üldse seni näinud...“

Ta kõneles edasi, kuid Emma ei mõistnud teda enam. Käsi ettepoole visates, langes ta hääletult maha...

Neljasteistkümnes peatükk.

Abukir...

Oli ta seda ise hüüdnud?

Ta ärkas sõna valjust kõlast, vaatas segaselt ringi.

Doktor Cirillo kummardus ta üle, hoidis ta kätt, katsus tuiksoont, kuna talle jääd otsale oli pandud...

Nüüd mäletas ta. Rõõm oli ta maha visanud. Nelsoni poolt oli võit saavutatud.

Võit! Võit!

Oli seal aega vigastust tähele panna?

Ennatult viipas ta Cirillole, et see lahkuks, lasi kaptenid jälle sisse kutsuda, sööstes tormiliste küselustega nende peale. Kõike tahtis ta teada. Iga üksik-asi täitis teda hõõguva huviga, miski ei näinud talle tühine olevat.

Ja kuna kaptenid jutustasid, tõusis lahingupilt ta vaimu ette. Nagu esineks see suur draam siinsamas tema silmade ees. Nagu võtaks ta sellest ise tegelikult osa.

Tema ees loodenes verevas purpuris päike, laiienes rahulik meri, ja täitusid Rosette ning Aleksandria kauged kaldad vooguvate rahvamassidega, kes ligemale tormasid võitlust vaatama. Põhja-läänetuule pehmet hingust tundis ta, mis Nelsoni ujuvaid kindlusi Abukiri lahte ajas. Nüüd sööstis 'Goliath' ja 'Zealous', tema eelkaitse esimesed laevad, müriseva hurraaga vaenlase laskeliini. Vastuhakkamatult pidasid nad Prantsuse liinilaevade, suurtükipaatide ja sadamabatareide tulele vastu, uurisid külmavereliselt nagu mõnes rahuharjutuses tundmatuid rande; ühinesid siis äkilise liigutusega, mis Nelsoni laevastiku vaenlase selja ta-

ha viis, et prantslastele tagasiminekut rannabatareidesse takistada...

Nüüd aga, kus öö saabus, oli Emma 'Vanguardil', Nelsoni kõrval. Nägi ta võitlusi, ta kannatusi, ta võitu...

Kurnatud hirmust, et vaenlane temast jällegi ära libiseda võiks, ei olnud Nelson omale tagaajamise päevadel ühtki silmapilku puhkust usaldanud. Nüüd, võitluse aegu, tasus halvasti koheldud loodus kätte. Lõikavad valud läbisitasid teda, metsikutes tuksatustes tõmbusid ta piitsutatud närvid kokku, palavikuhood raputasid ta liikmeid. Kuid kordagi ei libisenud kaebesõnu ta huulilt, kunagi ei annud ta ühtki vale või arusaamatut käsku. Nagu raudriides rüütel istus ta vaim sadulas, kiskus ikka jälle kokkumurtud keha üles, sundis seda tulekiirele mõtlemisele, kaugele üle kõikide tundmuste ja kannatuste. Võitjaks iseenda üle jäi tema tahtmine ja seeläbi sai ta ka võitjaks oma vaenlaste üle.

Lahingu kõige kõrgemal tipul tabas lõhketükk ta otsa. Ruttu kanti ta kõrvalisse laevaruumi. Täiel voolulsööstis haavast veri, põletavad valud kisklesid temas, Nelson arvas sur-

mahoobi saanud olevat ja valmistus jäädavale lahkumisele. Hädapäraselt kinniseotud, nõudis ta kirjutustarbeid ja hakkas lahingukäiku kirjeldama. Kuid samal hetkel tungis madruste mürisev hurraa ta juure. Oma haava tähelepanemata jättes tormas ta laevalzele. Kõsis kahvatult, hingetult, mis juhtunud.

Admiraal Brueys, vaenlase juht, oli langenud. 'Orient', tema admiraalilaev, seisis leekides...

Haruldane, unistav naeratus mängles Nelsoni huultel. Tema esimene käsk oli põleva laeva meeskonnale appi rutata.

Seitsekümmend elu päästeti. Kell kümme

Põhja-Ameerika Ühisriikide president
W. G. Harding.

kes 2. aug. s. a. rabandusse suri.

aga jõudis tuli püssirohukambri. „Orient“ lendas õhku.

Sellele järgnes pühalik vaikus. Nagu vastastikusel kokkuleppel lakkas vaenlaste tuleandmine. Marumühinal langesid ülespaisatud laevatükid, mastid, purjed ja surnud merisügavikku tagasi.

Võitlus algas uuesti...

Saabuv päev näitas Nelsonile tema võidu suurust. Ainult kaks liinilaeva ja kaks fregatti olid suutnud põgeneda.

Eesmärk oli käes: Buonaparte'i plaan, Egiptuse kaudu Vahemerde valitseda ja Inglismaad Indias ähvardada, oli hävitatud. Isamaa oli päästetud. Surematu oli aga võitja nimi...

Kunagi oli Emma teda pilganud. Viie aasta eest. Kui ta esimest korda tema juure oli tulnud, ehitud teenimatu kuulsusega.

„Ühel päeval loodan näidata, et ma mitte täiesti kõlbmatu pole Inglismaa lippu kaitsma. Võib olla, saab myladyl veel kord juhus olema Neapeli aedades mulle loorberpärja murda...“

Nõnda oli ta tol korral vastanud. Nüüd tuli ta tagasi. Lähenes päev, kus ta temale kord keeldunud loorberid ulatama pidi...

Ja Maria Carolina?

„Mu armas, armas mylady!

Milline õnn! Milline kuulsus! Milline au Teie suurele, võimsale rahvale! Ja millist määratut tänu olen Teile võlgu!

Olen nagu uuesti sündinud. Suudlen oma lapsi, oma meest...

Missugune julgus! Missugune vahvus! Kui kunagi Nelsoni pilt maalitakse, siis peab see minu toas rippuma. Kustumatute tähtedega on mu tänu tema vastu mu südamesse maetud. Elagu Teie vahva rahvas! Elagu Teie suurepärane laevastik! Tegu on korda saadetud, mis kindlustab Teie teenete igavest kuulsust, maailma esimese lipu kadumatu au...

Lootust, lootust, mu kallim mylady, olen hull rõõmu pärast. Täna õhtul veel pean Teie mõlemaid kangelasi nägema. Ütlen neile...

Kui ma midagi öelda ei suudaks, siis jatkuks vast sellestki, et ma alati Inglismaale sõbralik olen olnud, olen ja saan olema. Ah, kui kõrge on inimestele tänu võlgneda, keda sa armastad ja austad!

Sir Villiamile mu südamlikumaid terivusi. Teid, mu armas, hea, vahva,

suudlen ma, nagu oma lapsi olen suudelnud. Kõik mu omaksed tunnevad, mille eest meil Teid tänada on. Tehku taevast Teie ohvrimeelset rahvast suureks ja õnnelikuks! Peaks Jumal mulle ja mu lastele seda õnne kinkima, et meie vahvat Nelsoni ja tema võimsat laevastikku tänada võime!

Nägemiseni täna õhtul! Laske mind Teie kangelase nägu vähemalt vaimus näha! Jumalaga! Jumalaga!

Charlotte“.

* * *

Viie päeva pärast tuli kapten Hoste Emma kirjaga Nelsoni juure tagasi.

„Austatud, kallis herra!

Kuidas pean algama? Mida võin Teile öelda? Vaevalt suudan kirjutada. Viimsest esmaspäevast peale, kus Teie read kätte sain, olen meeletu rõõmust värisen ärritusest ning õnnest. Milline võit! Kunagi, niikaua kui maa on püsinud, pole sarnast juhtunud.

Kui seda kuulsin, arvasin, et süda mul lõhkeb. Kaotasin mõistuse, kukkusin, sain pisut vigastatud. Nüüd olen jälle terve. Aga niisugusel silmapilgul surra... see peaks küll kõige suurem ja kõrgem olema!

Surra? Enne kui Niiluse võitjat näinud, kaelustanud olen? Ei, varem ei taha ma surra...

Maria Carolina vaimustust on võimata kirjeldada. Ta on nagu hull. Suudleb oma meest, oma lapsi. Jookseb läbi tubade. Nutab, naerab, karjub ja hõiskab korraka. Igaüht, kes talle vastu tuleb, surub ta südamele. Vahetpidamatult kõneleb ta Teist. „Oi, vahva Nelson! Jumal kaitsku meie ausat päästjat! Nelson, Nelson! Võitja, Itaalia päästja! Kui palju tänu võlgneme sulle! Ah, kui mu terve süda sulle nüüd öelda võiks, mis meie kõik sinu vastu tunneme!“

Minu vaene pea on võimetu Teile tema rõõmuavaldusi ligikaudseltki kirjeldama. Ka neapellased on vaimustusest arust ära, oleksite Teie siin, Teid lämmatataks vist meeletust armastusest. Sonette luuletatakse, laule komponeeritakse, ilutulestusi korraldatakse, avalikke pidusid pühitsetakse — kõik Nelsoni auks. Ükski neist häbistavatest prantslastest ei julge ennast näidata. Ja mina.

Mu süda on täis uhkust mu isamaa au ja mu rahva kangelase kuulsuse pärast. Ka mulle langeb osaks kiireke ta hiilgusest. Ka mina olen sel maal sündinud, kust Nelson ja ta kangelased pärit.

Mu jumaldatud kuninganna kirjutab mulle kaks kirja. Ühe sel päeval, mil võidusõnumi saavutasime; teise eile. Saadan nad Teile. Hoidke neid. See on ta oma käekiri.

Teie toad ootavad Teid. Loodetavasti ei kõhele Teie kaua.

Teie võit on sir Villiami kümme aastat nooremaks teinud. Nüüd puudub ta õnnest ainult jällenägemine ta sõbraga. Tulge varsti! Ka Teie avaliku, tänuliku sõbranna juure.

Emma Hamilton.

(Järgneb).

HIEROGLIIFIDE SALADUSE LAHENDAMINE.

JAR. ČERNÝ. EESTIST. F. VAHTKERL.

Läinud aasta lõpul sai sada aastat sellest, kui inimese vaim tegi ülesleiduse, mida võib möödunud aastasaja teiste suurte loodusteadusliste ja tehniliste ülesleidustega kõrva seada. Novembris 1822. teatas Pariisi „Académie des belles lettres“ liige Dacier, et 32 aastasel Prantsuse teadusemehel Francisco Champollion'il on mitmeaastase uurimise järele korda läinud vanade egiptlaste pildikirja, hierogliife, lugeda.

Et aimata selle kordamineku tähtsust teaduse jaoks, selleks on tarvis midagi teada hierogliifide üle.

Vanad egiptlased tarvitasid kirja, mis koos seisis umbes 2500 inimeste, loomade ja mitmesuguste asjade piltidest, millest 600 on väga sagedased, kuid teised vähe muudetud ehk harva ettetulevad kujud. Kiri raiuti kividesse. Kõige vanemad kirjad on alalhoidunud 5. aastatuhandest e. Kr. Hierogliifimärgid tähendasid terveid sõnu ehk ainult silpe, kogu kirjasüsteem oli väga keeruline.

Et võimalik oleks papiirusele kirjutada, arenes hierogliifikiri hieraatikakirjaks, lihtsustatud hierogliifimärkideks, mis hierogliifide kõrval on, nagu meie kirjatähed trükitähtede kõrval. Hieraatikakirjast arenes viimaks 9. aastasajal e. Kr. niinimetatud demootikakiri (rahvakiri), mis leidub igapäise elu dokumentides (lepingutes, nimekirjades jne.).

Kõik need kolm kirjaliiki kadusid 3. aastasajal p. Kr. ja sestajast ei teadnud keegi, mis peitub neis hulgas templite ja haudade müürikirjades, millest Egiptus nii rikas. Ajalugu teadis vanadest egiptlastest ainult seda, mis jutustasid klassika autorid ja piibel.

Et neid puudulikke teateid täiendada, selleks tehti juba 17. aastasajal asjata katseid hierogliifide veerimisega, et saavutada otsekohesest allikast Vana-Egiptuse — Euroopa kultuuri hälli — üle, mille vastu huvitus ikka rohkem kasvas, kuni ulatus kõrgema tipuni peale Napoleoni sõjakäiku Egiptusse a. 1798. Sõjaväge saatvad teadusmehed töid kaasa väga palju vanu asju, koopiaid ja joonistusi Vana-Egiptuse arhitektuurilistest ja kirjalistest mälestusmärkidest, mida nad avaldasid suures teoses Egiptuse üle.

Kuid aastal 1799 leidsid Prantsuse sõjaväelased Rosettas kindlustustöödel tähtsa kivi, millele oli kirjutatud samasisuline tekst hierogliifi-, demootika- ja Greeka kirjas, mis lubas lootä, et greeka keelse teksti abil läheb korda hierogliife lugeda. Kuid hierogliifide osa oli jaolt rikutud, mis pärast esiteks lugeda katsuti demootikakirja. Selles saavutas tähelepanuväärt tagajärgi rootslane Akerblad juba aastal 1812. Kuid alles aastal 1819 võis Inglise füüsik Young mõnede hierogliifimärkide tähenduse kindlaks määrata, võrreldes Egiptuse kuninga Ptolemaios'i nime Greeka ja hierogliifi tekstis. Kuigi ta seda ei lahendanud täiesti, oli ta siiski õigel teel ja kui oleks oma uurimisel rohkem materjaali võrdluseks tarvitanud, oleks tema selle au osaliseks saanud, mis nüüd Champollion'i päralt on.

Champollion, sündinud 1790. Figeac'is Lõuna-Prantsusmaal, seadis omale juba 12-aastaselt kindla eesmärgi, hierogliife üles lugeda. Pärast õppis ta idamaa keeli ja kirju, peaaesjalikult koptide oma, mida räägiti 3. aastasajast peale Kr. ja mida kirjutati Greeka tähestikuga kuni 17. a.-sajani. See oli vana Egiptuse keele

viimane järeltulija. Peale selle kogus Champollion hoolega kõiki Greeka ja Rooma autorite teateid Egiptuse üle.

Kuid hierogliifide uurimine ei õnnestunud tal paljude aastate kestes — kuni Youngi töö talle tee kätte näitas. Mis Youngi juures oli ainult üksik juhuslik mõte, selle töötas Champollion järjekindlalt läbi. Tema kõrvaldas Youngi vead ja näitas kindlasti, missugused märgid on Ptolemaios'i nime seitse tähte (p t o l m i s). Seda kinnitas kuninganna Kleopatra nime võrdlus ühe Egiptuse obeliski Greeka-hierogliifi pealkirjas. Kleopatra nime abil sai ta neli tähte k r e a. Nende 11 tähe abil lootis ta teisi hierogliifilisi nimesid üles lugeda ja see läks tal korda alalise võrdluse abil ja Kopti keele abil paljude Egiptuse sõnade tähenduse leidmise tõttu. Oma reisil läbi Egiptuse tõi ta kaasa väga palju uusi pealkirju ja kui ta aastal 1832 äkki suri, võidi ta tähenduste järele Vana-Egiptuse grammatika ja sõnastik välja anda. Miudugi ei olnud need täielikud. Kogu Egiptuse keele rikkusest oli Kopti keeles ainult väike arv sõnu ja grammatika vorme. Sellepärast läks veel aastakümneid, kuni prantslased Rougéus ja Chabas, inglane Good ja sakslane Brugsch jõudsid nii kaugele, et võisid pikematest tekstidest vähemalt üldiselt aru saada.

Chabas ja Good pühendasid tähelepanu peamiselt hieraatika papiirustele ja tõendasid, et vanadel egiptlastel oli peale tempelite ja haudade usuliste pealkirjade ka veel jutte, luuletusi, romaane ja teaduslisi raamatuid. Brugsch lõpetas juba a. 1848 gümnaasiumi õpilasena demootikakirja veerimise ja tõendas a. 1857, et egiptlased, nagu semiididki, märkisid kirjas ainult umbhäälikuid ja et märgid, mida Champollion ja tema järeltulijad häälikuteks pidasid, on tõeliselt ka ainult umbhäälikud. Sellele teadmisele ehitasid möödunud aastasaja lõpul ja praeguse algul Berliini ülikooli prof. Erman ja Göttingeni egiptoloogias professor Sethe

Väljalõige hierogliifi-kirjadest.

Egiptuse keele grammatika, pidades Egiptuse keelt Semiidi keelte (Araabia, Hebreja jne.) sugulaseks. Valmistusel on nelja Saksa akadeemia poolt suur Egiptuse sõnastik, mis kõigi alalhoidunud Vana-Egiptuse sõnade tähenduse usaldatavalt peab kindlaks määrama.

Nii oleme saja aasta jooksul palju lähenenud Egiptuse kivi- ja papiiruskirjade selgitusele, mis meile võimaldab lähemalt tutvuneda selle vana maa ajaloo ja kultuuriga, tema usuga. Kirjandusega ja avaliku ning eraeluga.

EESTI MAJANDUS SÕNAS JA PILDIS.

PÖLLUMAJANDUSLINE KESKÜHISUS „ESTONIA.“

1911 aastal, kus ühistegevuse liikumine Eestis laialiselt maad võtnud ja kus piimatalituse ühisusi rohkel arvul ellu tõusnud, asutati piimatalituste keskkühisus „Estonia,“ mis oma tegevust järgmisel, s. o. 1912 aastal, algas. Selle keskkühisuse eesmärk oli üksikute piimatalituste ühisuste asja korraldada, nende juhatus andes selleks otstarbeks ametisse kutsutud eriteadlaste läbi ja nende kui produtseerijate ja tarvitajate vahel niihästi siseturul kui ka läbikäimises välja- ja vahemaaga vahemeheks olla.

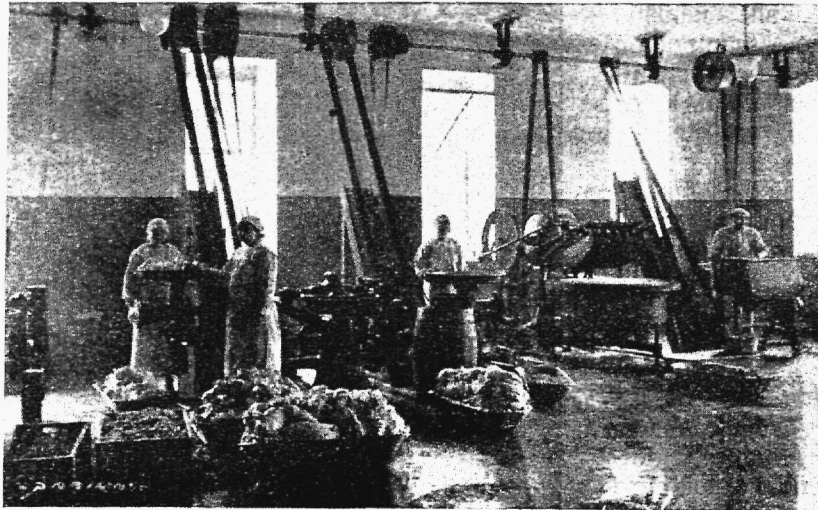
Esimene peakoosolek peeti Tartus 4. veebruaril 1912. a. millest 33 asutajate piimatalituste asemikku osa võtsid. Osakapitaaliks, mis ühes sellega ka tegevuskapitaal oli, makseti selle aasta jooksul 3300 rubla sisse. Et Eesti olud veel sel ajal kitsad olid, kus Vene survet kõvasti tunda oli ja pangad ja teised rahaasutused võõrastes kätes seisid, ei olnud kerge niisuguse väikese tegevuskapitaali seda suurt ülesannet, mis keskkühisus „Estonia“ kanda oli, edurikkalt täita. Vaatamata selle peale kasvab „Estonia“ silmnähtavalt ja oli tal 1914. aasta algul 80 piimatalituse ühisust liikmeteks 8000 rublalise osakapitaaliga, ka oli tal kolm alalist instruktorit ametis, kes kohjade peal ühisustele juhatus andsid. Siis tuli ilmasõda ja tõi

enesega olud kaasa, milles asutuse edenemine pikkamisi sündis.

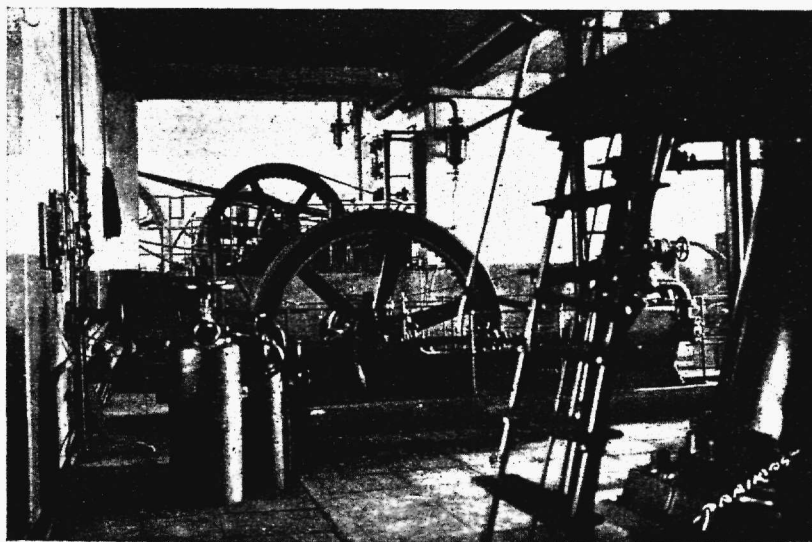
Aastal 1921. muudeti põhikiri ja sellest ajast peale töötab piimatalituste keskkühisus „Estonia“ põllumajandusliku keskkühisuse „Estonia“ nime all. Uued alad tulevad juure ja asutuse tööpõld laieneb. Keskkühisuse ümber koondavad endid suurel hulgal peale piimatalituste põllumeeste kogud, põllumeeste seltsid, majandusühisused, mitmesugused teised seltsid, üksikud põlluharijad ja põllu-

majanduse alal töötavad isikud. Peale tegevuses olevate kaupluste võetakse selle aasta jooksul linnavalitsuselt keskkeierei ruumid rendile ja pannakse käima vorstivabrik ja lihasuitsetamistehas, millele järgmisel aastal oma külmetusruumid juure ehitatakse ja peale selle põllutöministeeriumilt Tallinna linna külmetusmaja ekspordkaupade alalhoidmiseks renditakse ja tehakse otsuseks karjasaaduste välja- ja paremale järjele töstmiseks ise oma ekspordtapamaja ehitada.

Riigivalitsuselt rendile võetud Öisu mõisas seati otstarbe- ja ajakohane karjakasvatuse ja majapidamise sisse ja viidi sinna 1. augustil 1922. a. Kuremaa piimaasjanduskool, mis algusest siamaale põllutöministeeriumi all töötas ja nüüd põl-

„Estonia“ vorstivabrik.

„Estonia“ külmetusmaja masinaruum.

lumajanduslise keskkühisuse „Estonia“ kätte anti ja endise omaniku lossi ruumidesse paigutati. Kool on kahe aasta kursusega. Seal on avatud ka kodulindude sugujaaudumismasinatega.

1921. a. tehti algust kanamunade väljaveoga väljamaale, peaaesjalikult Rootsi- ja Inglismaale, ja et seda asja paremale järjele tõsta, kutsuti linnukasvatuse eritedlane herra Hiio ametisse. Praegu on üle maa kanamunade kokkuvõtmise punktid avatud ja peale selle mitmed kursused toime pandud kus sorteerimise ja pakkimise üle juhatus ja õpetust on antud.

1921. aasta aruande järele on läbikäimine väljamaaga kaunis elav olnud, kuna aasta kogu läbimüügist Em. 142.000.000. põllu- ja karjasaadusi

77.856.704. marga eest väljamaale saadetud on ja see läbikäimine võtab enesele tulevikus veel kindlama kuju, kui korralik laevavahendus luuakse, mida praegu ei ole ja mille tõttu kaupade väljavedu tuntavalt kannatab. Väljaveo küsimus on üks tõsisematest küsimustest ärielus, sest rohke väljavedu tõstab ja edendab produtseerimist, kus on nõudmine seal kasvab tööstus.

Juhatus.

Keskühisus „Estonia“ juhatus on tema 10 aasta kestvuse jooksul nii mõndagi korra muudatusi näinud. Praeguse p. m.

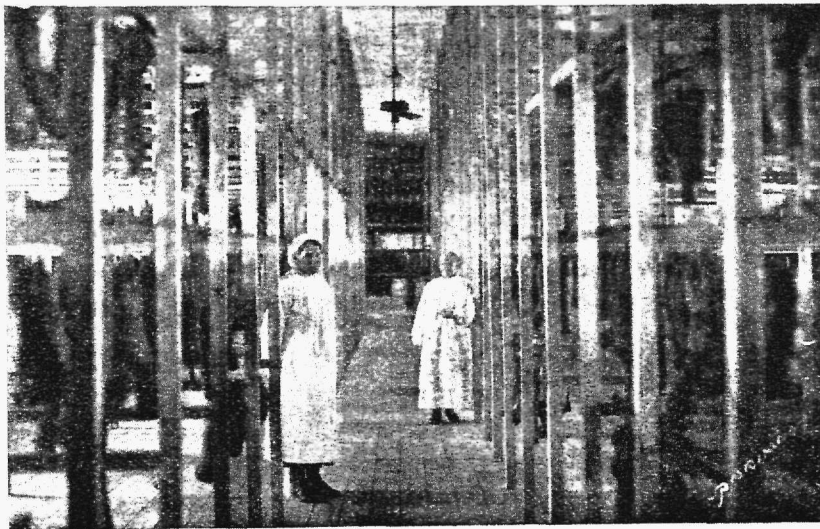
k. „Estonia“ — enne piimatalituste keskkühisus „Estonia“, asutajad ja juhatus liikmed olid Dr. Soosaar, cand. jur. Hanko ja herra Uri, kelle hulgast herra Hanko kõige kauemini „Estonia“ juhatusse tegevusse jäi, kuni 1921. aastani.

Peale Dr. Soosaare lahkumist 1913. aasta algul valiti tema asemele Joh. Sihver, praegune Eesti panga direktor,

kes kauemat aega „Estonias“ juhatuse esimehena on olnud ja ka praegu selles ametis tegev on. Keskühisus „Estonia“ asutamisest on juba 10 aastat mööda ja selle aja peale tagasi vaadates peame siinkohal meele tuleutama veel endiseaja tegelastest herra Ertelet, kes 1919. a. revolutsiooni ohvriks langes ja enamlastest tapeti.

Peale esimehe on „Estonial“ praegu kolm alalist asjaajajat juhatuse liiget, ja nimelt Karl Unt, Joh. Hansen ja Richard Uritam.

Peale juhatuse on keskkühisusel veel järelvalvajaks

„Estonia“ vorstihoiruum.

„Estonia“ piimavankrid linna minemas.

orgaaniks 9 liikmeline nõukogu, kelle esimeheks August Jürmann ja liikmeteks E. Birkenberg, J. Eigo, M. Gross, J. Hendrikson, M. Laarmann, M. Martinson, A. Saar ja M. Vellner on.

Keskühisus „Estonia“ liikmete nimekirjas seisavad praegu 55 ühispiimatalitust, 88 põllumeeste kogu, 28 mitmesugust ühisust ja seltsi ja 183 üksikut põllumajanduse alal töötavat isikut.

Vastutav toimetaja Ed. Hubel.

Väljaandja: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.

TAVET MUTSU

TEAATRI KIRJANDUSE
JA TARVITUSE KESKLAUD
VABADUSE PLATS N°1

RAAMATUKAUPUS JA
LAENURAAAMATUKOGU
KÖNETRAAT: 1-78

Aug. Gruner S. Tartu nr. 20
tel. 12-02.
Cittlemata head Parastusfoogid
Sidroni-Kristall
Orangen-Feuer.
Nõudke igalpool.

OSKAR VIKMANNI
KELLASEPAÄRI JA ESIMESSEKLASSI PARANDUSTÖÖKODA
VIRU TÄNAV Nr. 15

Kõigile kirjastajatele ja raamatukauplustele

on ajakiri „AGU“ kõige sündsamaks kuulutuskohaks, sest kirjandussõbrad loevad seda ajakirja. Kes seda „AGU“ loeb, see loeb ka kirjandust, ostab uusi ja paremaid raamatuid. Tehke nad lugejatele kuulutuste läbi tuttavaks!

:-: Kuulutused saata või ära anda „Päevalehe“ kontoris, Tallinnas. :-:

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse
kirjastusel ilmunud raamatute

nimekiri.

- Jaunart Jauram.** Lasteraamat. K. A. Hindrey. Hind 70 mrk.
- Jaunart Jaurami jõngermannid.** Lasteraamat. K. A. Hindrey. Hind 65 mrk.
- Jõngermannide jandid.** Lasteraamat. K. A. Hindrey. Hind 60 mrk.
- Minu kodust.** Lasteraamat. J. Lattik. Hind 130 mrk.
- Laste Rõõm.** Laste ajakiri. Toimetaja E. Enno. Hind 15 mrk. üksik nr. Aastakäik köidetult 250 mrk.
- Füüsika.** I., II. ja III. jagu. M. Kesküla ja E. Maltenek. Hind I. jagu 300 mrk., II. jagu 180 mrk. ja III. jagu 250 mrk.
- Kaubateadus I.** A. Aljak. Hind 100 mrk.
- Kasvatuse radadel.** Kasvatuse õpetus. C. H. Niggol. Hind 630 mrk.
- Töökool ja õpekool.** Kasvatusteadusline teos. C. H. Niggol. Hind 50 mrk.
- Parlament.** Riigiteadus. H. v. Gerlach. Hind 35 mrk.
- Kuidas kunstlikult nooreks saada.** Loodusteaduslised uurimised. Professor Steinach. Hind 30 mrk.
- Minu mälestused.** Adm. Joh. Pitka memuaarid. Hind 225 mrk.
- Sõda Landesvehriga.** J. Poopuu. Hind 100 mrk.
- Nipet-Näpet.** Legendid, anektoodid ja tösijuhtumised. A. Jürgenstein. Hind 50 mrk.
- Vähkmann ja Ko.** Fõljeton. O. Luts. Hind 100 mrk.
- Tiibuse Jaak Tiibuse kirjavahetus.** Ajaloolised humoreskid. A. Kitzberg. Hind 60 mrk.
- Tiibuse Mari ajalikud laulud.** Ajaloolised humoreskid. A. Kitzberg. Hind 35 mrk.
- Au langenule.** Luuletused vabadussõja kangelastele. A. Kallas. Hind 200 mrk.
- Saatuse tujud.** Jutud Vene-Austria võitlustest Karpaatides. J. Mändmets. Hind 130 mrk.
- Punased lõunast.** F. Grass. Hind 60 mrk.
- Frithjof.** Norra rahvaeepos. Ümber jutustanud P. Grünfeldt. Hind 75 mrk.
- Meie jõumajanduse sihtjooned tulevikus.** Prof. A. Kink. Hind 40 mrk.
- Täielik malemängu õpetus.** A. Burmeister. Hind 135 mrk.
- Poiss ja liblikas.** Novellid. A. H. Tammsaare. Hind 100 mrk.
- Kolm muinasjuttu lastele.** Z. Topelius. Soome keelest M. Nurmik. Hind 50 mrk.
- Mida võiks igatiks suguhaigustest teada.** Dr. H. Rütman. Hind 75 mrk.
- Pärisosa.** Luuletused. M. Under. Hind 85 mrk.
- Käskivi.** Novellid. A. Adson. Hind 85 mrk.
- Eestlaste sugu.** M. J. Eisen. Hind 200 mrk.
- Kaubateadus 2.** A. Aljak. Hind 160 mrk.
- Immensee.** Saksa kirjandus Eesti koolidele. Th. Storm. Hind 60 mrk.
- Kadunud mees.** Ülipõnev jutustus. C. Bridges. Hind 160 mrk.

Pealadus :

- Mooses ja prohvetid.** Usuteadusline töö. Ed. Tennmann. Hind 200 mrk.
- Laenatud naine.** Jutustus Ameerika miljonääride elust. O. Höcker. Hind 50 mrk.
- Keedu ja majapidamise juht.** A. Tannebaum. Hind 140 mrk.
- Marsi elanikud.** Humoreskid. Tõnu Tõres. Hind 25 mrk.
- Riigielu põhijooned.** G. Laurentius. Hind 100 mrk.
- Individualism.** G. Laurentius. Hind 65 mrk.
- Kõlbluse jumal.** Näidend. K. Laurberg. Hind 40 mrk.

Pealadus T. E. K.-Ü. „Päevalehe“ raamatu- ja kirjutusmaterjaalikaupluses
Jaani t. nr. 6, Krediid Panga majas, ja kõigis „Päevalehe“ abitalitustes.

Saadaval kõigis paremates raamatukauplustes.

„AGU“

on loetavam Eesti ajakiri.

„AGU“ on sisuliselt kõige huvitavam ja mitmekesisem ajakiri.

„AGU“ on kõige pildirikkam ajakiri.

„AGU“ ilmub korralikult igal nädalal, tema kestev ilmumine on kindlustatud „PÄEVALEHE“ osaühisuse poolt.

„AGU“ toob ainult väärtuslikku ja kõlbulikku lugemismaterjali.

„AGU“ toob pilte tähtsamatest sündmustest, tegelastest ja kujutavast kunstist.

„AGU“ ei peaks üheski majas puuduma!

Tellige „AGU“ ja soovitage kõigile oma tuttavatele!

„AO“ tellimise hind: ühes kuus 120 mk.
kahes „ 240 „
kolmes „ 360 „
Üksiknumber 30 „

„AOS“ kuulutamine on kasulik, sest ajakirja, iseäranis pildiajakirja, ei visata kohe ära nagu ajalehte, vaid hoitakse alal ja võetakse mitmel korral kätte.

Nii on ajakirja kuulutusel **kestev mõju!**

Kuulutuste hind: - 1 lehekülj 3500 marka

1/2	„	1750	„
1/4	„	875	„
1/8	„	440	„
1/16	„	220	„

Tellimisi ja kuulutusi võtab vastu „PÄEVALEHE“ ja ajakirja „AGU“
kontor Tallinnas, Pikk tän. 2.

Kirjade aadress: Tallinn, Pikk tän. 2, „Agu“.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus
(Päevaleht).